

**Saija Ijäs ja Johanna Kaskela**

**”ONHAN SE MUKAVA TUNTIA ITTENSÄ JOSSAKI TARPEEL-  
LISEKSI”**

**Yhden ihmisen kokemus VST-hankkeessa mukanaolosta**

**Opinnäytetyö  
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU  
Sosiaalialan koulutusohjelma  
Joulukuu 2017**

**TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ**

|  |                              |  |
|--|------------------------------|--|
| <b>Centria-ammattikorkeakoulu</b>  | <b>Aika</b><br>Joulukuu 2017 | <b>Tekijä/tekijät</b><br>Saija Ijäs ja Johanna Kaskela |
| <b>Koulutusohjelma</b><br>Sosiaaliala  |                              |  |
| <b>Työn nimi</b><br>”ONHAN SE MUKAVA TUNTIA ITTENSÄ JOSSAKI TARPEELLISEKSI”<br>Yhden ihmisen kokemus VST- hankkeessa mukanaolosta  |                              |  |
| <b>Työn ohjaaja</b><br>Harriet Tervonen  |                              | <b>Sivumäärä</b><br>46                                 |
| <b>Työelämäohjaaja</b><br>Jaana Juntunen   |                              |  |
| <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten VST- hanke auttaa rikos- ja päihdetaustaista asiakasta, kuvata ne ongelmat, joita hän vapautumisensa jälkeen kohtasi, sekä selvittää miten hän hankkeen avulla ongelmiinsa käsitteli, ja minkälaista apua ja tukea sai. Opinnäytetyön tilasi KRIS- Oulu ry. VST- hanke toteutettiin Oulussa vuosina 2013-2015.</p> <p>VST- hanke suunnattiin päihde- ja rikostaustaisille, 18- 29- vuotiaille syrjäytymisuhan alla oleville henkilöille, joilla on vaikeuksia työllistyä ilman vahvoja, yksilöllisiä tukitoimia. VST- hankkeessa yhdistyi sekä ammatillinen- että vertaistuki, ja työllistymisen edistämisen lisäksi osallistujia sai apua myös muihin sosiaalisiin ongelmiin ja arjen haasteisiin, joita kohderyhmään kuuluvilla tyypillisesti kasaantuu paljon.</p> <p>Tutkimus on tehty haastattelemalla hankkeessa mukana ollutta henkilöä. Haastateltavamme kertoo niistä ongelmista, joihin hän törmäsi vapautumisensa jälkeen, sekä siitä, kuinka hän VST- hankkeen avulla pyrki saamaan elämänsä järjestykseen pystyäkseen katkaisemaan pitkän päihde- ja vankilakierteen. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui kerronnassa esiin nousseista ongelmista.</p> <p>Haastattelun perusteella päädyimme seuraaviin johtopäätöksiin: Lähtökohtana pyrkimyksessä integroitua ”normielämään” ja yhteiskuntaan on päihderiippuvuudesta irtaantuminen. Se on edellytys sille, että muihinkin kasaantuneisiin ongelmiin voidaan puuttua ja ryhtyä niitä ratkomaan. Koska rikos- ja päihdetaustan mukanaan tuoma leima on varsin pitkäkestoinen, ei yksilön ole helppoa vakuuttaa ympäristöään muutoshalukkuudestaan. Sosiaaliset ongelmat, kuten alhainen koulutustaso, fyysiset-, psyykkiset- ja taloudelliset ongelmat sekä syrjäytyminen tai sen uhka ovat niin suuri ongelmapyyhti, että yksin siitä selviäminen vaikuttaa toivottomalta tehtävältä. Palveluohjauksen keinoin puututaan ongelmakohtiin asiakasta parhaiten auttavalla tavalla. Hankkeeseen osallistunut haastateltavamme arvosti saamaansa ammatillista ohjausta ja sitä, että hanketyöntekijät ovat pysyneet samoina ja tulleet tutuiksi hankkeen aikana. Jatkuvuus on edellytys luottamuksen syntyyn. Vertaistuen haastateltava koki vastavuoroisena. Integroitumisessa yhteiskuntaan haastateltavamme koki, että ensimmäinen edellytys on päihdeettömässä elämäntavassa pysyminen. Tulevaisuuden toiveena siintää työpaikka, ja sen myötä mahdollisuus rakentaa omaa elämää haluamaansa suuntaan.</p> |                              |  |
| <b>Asiasanat</b><br>Laadullinen tutkimus, leimautuminen, sosiaaliset ongelmat, vertaistuki, yhteiskuntaan integroituminen  |                              |  |

**ABSTRACT**

|   |                              |   |
|---|------------------------------|---|
| <b>Centria University of Applied Sciences</b>   | <b>Date</b><br>December 2017 | <b>Author</b><br>Saija Ijäs and Johanna Kaskela |
| <b>Degree programme</b><br>Degree programme of social services  |                              |   |
| <b>Name of thesis</b><br>”ONHAN SE MUKAVA TUNTIA ITTENSÄ JOSSAKI TARPEELLISEKSI”<br>Being part of the Capabilities for Moving into Working Life- plan   |                              |   |
| <b>Instructor</b><br>Harriet Tervonen   | <b>Pages</b><br>46           |   |
| <b>Supervisor</b><br>Jaana Juntunen   |                              |   |
| <p>Our thesis project was to interview a person with substance abuse and criminal background on his experiences with Capabilities for Moving into Working Life (Valmiuksia Siirtyä Työelämään, VST) – plan and its effects on the interviewee’s life as well as integration to the society. The project was initiated by KRIS Oulu association and was carried out in Oulu between 2013-2015.</p> <p>The VST-plan was targeted to people with substance abuse and criminal background, between the age of 18-29 years, who were at the risk of social exclusion and were having difficulties in becoming employed without strong, distinctive assistance. The VST-plan combined both professional and peer support. In addition to employment, the participants received aid in other social issues and everyday challenges, which are common for this target group.</p> <p>This was a qualitative study, which aimed to confront the person’s own experience on reality as well as capture the chains of events, which were significant for the participant. Rather than finding a single truth, the data was utilized as an ancillary to understand facts and phenomena. We applied a narrative approach, where the narrator (the interviewee) can understand oneself as well as structure his own identity through one’s own story.</p> <p>Based on our interview we were able to draw the following conclusions: The participant valued the professional guidance he received as well as the permanence of the project workers. This was considered essential for building the confidence. Providing and receiving peer support promotes empowerment. The interviewee felt that the first requirement for integration to the society was to stay out of substance abuse. In the future the interviewee hopes to be employed and through that get a possibility to guide one’s life.</p> |                              |   |
| <b>Key words</b><br>Imprinting, integration to the society, peer support, social problems, qualitative research,  |                              |   |

TIIVISTELMÄ  
ABSTRACT  
SISÄLLYS

|   |    |
|---|----|
| 1 JOHDANTO.....   | 1  |
| 2 VALMIUKSIA SIIRTYÄ TYÖELÄMÄÄN- HANKE .....                        | 3  |
| 2.1 KRIS Suomen keskusliitto Ry. ....                               | 3  |
| 2.1.1 KRIS Oulu Ry. ....  | 3  |
| 2.2 Valmiuksia siirtyä työelämään- hanke .....                      | 4  |
| 2.2.1 Hankkeen tulokset.....  | 5  |
| 3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA .....                             | 7  |
| 3.1 Integroituminen yhteiskuntaan .....                             | 7  |
| 3.1.1 Rikos- ja päihdetaustaisen integroituminen yhteiskuntaan..... | 8  |
| 3.2 Leimautuminen .....   | 9  |
| 3.3 Kasaantuneet sosiaaliset ongelmat .....                         | 11 |
| 3.3.1 Puuttuva koulutus, työttömyys ja työkyvyttömyys.....          | 11 |
| 3.3.2 Asunnottomuus.....  | 12 |
| 3.3.3 Köyhyys ja huono-osaisuus .....                               | 15 |
| 3.3.4 Psykkiset ja fyysiset ongelmat.....                           | 16 |
| 3.3.5 Syrjäytyminen .....   | 17 |
| 3.4 Vertaistuki .....   | 19 |
| 3.4.1 KRIS ry:n tarjoama vertaistuki .....                          | 20 |
| 3.5 palveluohjaus .....   | 20 |
| 3.5.1 VST- hankkeen tarjoama palveluohjaus .....                    | 22 |
| 4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS .....  | 23 |
| 4.1 Tutkimustehtävä .....   | 23 |
| 4.2 Laadullinen tutkimus .....                                      | 23 |
| 4.3 Narratiivinen tutkimus .....                                    | 25 |
| 4.4 Narratiivisen aineiston analyysi .....                          | 26 |
| 4.5 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi .....                        | 26 |
| 4.6 Tutkimusaineisto.....   | 27 |
| 4.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....                      | 28 |
| 5 HAASTATTELU .....   | 30 |
| 6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....                                   | 36 |
| LÄHTEET .....   | 43 |

## 1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tuomme kuuluviin erään rikos- ja päihdekierteessä eläneen henkilön selviytymistarinan. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää miten VST- hanke auttaa rikos- ja päihdetaustaista asiakasta, kuvata ne ongelmat, joita hän vapautumisensa jälkeen kohtasi, sekä selvittää miten hän hankkeen avulla ongelmiaan käsitteli, ja minkälaista apua ja tukea sai. Työssämme haastattelimme henkilöä, joka on osallistunut KRIS Oulu ry:n Valmiuksia siirtyä työelämään (VST)- hankkeeseen. Tämän työn teoriaosuudet nousevat pääosin haastattelun esiin tuomista teemoista, osin ongelmista, jotka tutkimusten mukaan (mm. Granfelt 1992, 2003, Kivivuori 2008, Laine 2014, Hypen 2004, Saari 2015) tiedetään kriittiseksi vapautumisen koittaessa.

KRIS Oulu ry on yksi KRIS Suomen keskusliitto ry:n paikallisyhdistyksistä. KRIS Suomen keskusliitto ry. on järjestö, jonka jäsenistö koostuu entisistä rikos- ja päihdetaustaisista henkilöistä, ja jonka toiminnan keskiössä on rikos- ja päihdetaustaisten integroiminen yhteiskuntaan. Toiminta perustuu ammatillisen ohjauksen ohella vahvasti vertaistukeen. Rikollisen elämän taakseen jättäneet tietävät mitä toimintaan vasta mukaan tuleva parhaillaan käy lävitse. Samoin heillä on ensiarvoisen tärkeä tieto ja ymmärrys siitä, minkälaisia tukitoimia vankilasta vapautuva tarvitsee selvitäkseen normaalielämään, elämään yhteiskunnan sääntöjen ja normien mukaan.

VST- hanke on rakennettu nimenomaisesti tätä taustaa ja tietämystä apuna käyttäen. Palveluohjauksen avulla asiakas tutustuu palveluihin ja niihin pääsyyn. Asiakkaalle laaditaan toiminta- ja toimenpidesuunnitelma yhdessä yhteistyöverkoston kanssa. Hanketyöntekijä toimii asiakkaan omana palveluohjaajana, joka koordinoi yksilöllisiä tukitoimia yhteydenpidon ja verkostotapaamisten kautta. Palveluohjaaja pitää asiakkaaseen säännöllisesti yhteyttä, seuraa tavoitteiden toteutumista ja tarvittaessa korjaa palvelukokonaisuutta parhaan lopputuloksen varmistamiseksi. Asiakasta tuetaan rikoksettomaan ja päihteettömään elämäntapaan. Hänen työllistymistään, koulutustaan ja työelämäntaitojaan kartoitetaan ja kartutetaan, tarjotaan velkaneuvontaa ja apua taloudenpitoon ja asiointiin eri virastoissa ja laitoksissa.

Asiakkaan tilannetta pyritään selvittelemään mahdollisuuksien mukaan jo vankeusaikana. Näin kokonaiskuva alkaa hahmottua ja tukitoimet voidaan suunnitella niin, että toiminta on aluillaan jo vapautumisen hetkellä. Päivät ja viikot vapautumisen jälkeen ovat kaikkein kriittisimmät tulevaisuutta silmällä pitäen. Tähän taitekohtaan VST- hanke pyrkii vaikuttamaan.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, ja siinä on käytetty narratiivista lähestymistapaa. Emme etsi yhtä totuutta, vaan haastateltava tulee kuulluksi omin sanoin, omin tuntemuksin ja omin kokemuksiin. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi. 1. Mitä ongelmia haastateltava kohtasi ja millaista tukea ja apua integroitumiseen haastateltava on saanut hankkeeseen osallistuessaan? ja 2. Miten hanke on auttanut haastateltavaa elämänhallinnassa ja arjen haasteista selviämisessä? Koska haastateltavia on vain yksi, opinnäytetyöstä ei voi tehdä yleistettäviä päätelmiä, eikä siitä voi julkaista tuloksia. Kuitenkin haastateltava on avannut meille omaa elämäänsä ja kokemaansa, joten saatu informaatio on sinällään arvokasta ja se ansaitsee tulla kerrotuksi.

## **2 VALMIUKSIA SIIRTYÄ TYÖELÄMÄÄN-HANKE**

### **2.1 KRIS Suomen Keskusliitto Ry**

Yhdistys on aloittanut toimintansa Suomessa v. 2001 nimellä Rikollisten Revanssi Yhteiskunnassa – RRY. Nimi muutettiin KRIS Suomi ry:ksi vuonna 2003, jolloin yhdistys myös rekisteröitiin. Samalla aloitettiin yhdistyksen tekemä vankilatyö. (KRIS Ry 2017a.)

Alkuvaiheessa KRIS:n tekemä työ oli monella tapaa uudisraivausta. Se oli järjestökentässä ensimmäinen toimija, jonka lähes kaikki jäsenet olivat entisiä päihdeongelmaisia rikollisia. Tärkein alkuvaiheen toiminta oli työkentän ja suhtautumisen muokkaamista. Vuosittain vierailuja tehtiin Oikeusministeriöön, Rikosseuraamusvirastoon, Mäntyniemeen, Eduskuntaan ja RAY:een. KRIS ry oli mukana eri ohjausryhmissä ja neuvottelukunnissa, ja osallistui erilaisiin valtakunnallisiin tapahtumiin ja alan seminaareihin. Rahoituksen ja sponsoreiden hankinta oli tärkeä osa työtä, sillä kysyntää toiminnalle oli alusta asti runsaasti. (KRIS Ry 2017a.)

Organisaatorakenteen uudistuksen myötä vuonna 2006 perustettiin KRIS Suomen keskusliitto ry, joka toimii katto-organisaationa kuudelle (6) paikalliselle KRIS- yhdistykselle. Kaikkien KRIS- yhdistysten toiminta perustuu neljään periaatteeseen. Päihteettömyys, rehellisyys, toveruus ja yhteisvastuullisuus ovat kulmakiviä, joista yhteisyyden kokemus syntyy. Kaikilta toimintaan osallistuvilta odotetaan näiden periaatteiden noudattamista. (KRIS Ry 2017a.)

#### **2.1.1 KRIS Oulu ry.**

Yhdistyksen tarkoituksena on edistää alueellaan lainrikkojataustaisten kiinnittymistä yhteiskuntaan. Tavoitteena on yksilön elämänhallinnan ja osallisuuden lisääminen, uusintarikollisuuden vähentäminen sekä uusintarikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaiseminen. (KRIS Oulu Ry 2017.) Tuki alkaa ensimmäisestä yhteydenotosta. Valmius tukitoimien aloittamiselle on jo vankeusaikana, jolloin tukena voidaan olla jo vapautumishetkellä. KRIS:n tukihenkilöt tietävät, mitä haasteita vapautumiseen ja elämäntavan muutokseen liittyy.

Yhdessä lainrikkojataustaisen kanssa aloitetaan toimivan tukiverkoston rakentaminen. Tukiverkosto muodostuu yhteistyökumppaneista ja muista alueen toimijoista. (KRIS Oulu Ry 2017.)

KRIS Oulu ry tarjoaa lainrikkojataustaiselle luottamuksellista yhteydenpitoa, vertaistukea, tietoa ja kokemusta, sekä mahdollistaa uudenlaisen elämäntavan aloittamisen ja jatkamisen vertaisten joukossa. (KRIS Oulu ry 2017.)

Konkreettista apua tarjotaan usealla tavalla. ”Vapauspakkaus” on vapautuvalle vangille tarkoitettu avustuspaketti, joka sisältää kodintekstiilejä, astioita, pesuaineita ja sellaisia tarvikkeita joita kodin perustamishetkellä tarvitaan. Myös lahjoituksena saatua elintarvike- ja vaateapua on tarjolla kaikille tarvitseville toiminnassa mukana oleville. (KRIS Oulu ry 2017.)

Palveluohjausta tarjotaan asioinnin apuna eri virastoissa ja laitoksissa, asunnon etsimisessä ja hankkimisessa sekä lomakkeiden ja hakemusten täyttämässä. KRIS Oulu ry. tarjoaa myös kuntouttavaa työtoimintaa, ja vertaistukiryhmiä mm. päihde- ja rikoskierteessä olevien nuorten vanhemmille. Ajanvarauksella on mahdollisuus luottamuksellisiin kahdenkeskisiin keskusteluihin toimiston tiloissa. (KRIS Oulu Ry. 2017.)

## **2.2 Valmiuksia Siirtyä Työelämään- hanke**

KRIS Oulu ry:n vetämä hanke oli suunnattu 18-29- vuotiaille, päihde- ja rikostaustaisille, vajaakuntoisille ja vaikeasti työllistyville henkilöille. Ensisijainen kohderyhmä olivat vankilassa tai yhdyskuntaseuraamuksissa olevat henkilöt, sekä valvontarangaistuksessa tai koevapaudessa olevat tai koevapaudteen pääsemässä olevat ja vapauttamisyksikköön sijoitetut vangit. Osallistujat hankkeeseen tulivat vankiloista, vapauttamisyksiköstä ja Yhdyskuntaseuraamustoimiston kautta, tai erityisnuorisotyön, KRIS avotyön tai muun yhteistyötahon ohjaamana. (VST-hankkeen loppuraportti 2017.)

Hankkeen asiakkailla oli puutteita sosiaalisissa taidoissa, ammatillisessa osaamisessa ja työ- ja opiskelunvalmiudessa. Lisäksi haasteita oli mm. atk- taidoissa, ja arjen hallinta oli puutteellista. Monelle heistä ei ollut tehty vielä TE- toimistossa aktivointisuunnitelmaa, eikä tilannekartoitusta oltu tehty pitkään aikaan. Monessa tapauksessa osallistuja oli taustansa takia leimautunut, ja kärsi kokemastaan asenteellisuudesta. Hankkeessa tarjottiin apua ja tukea päihde- ja rikoskierteeseen, rikoksettomuuteen, opiskelun tai työn aloittamiseen sekä velka-asioiden hoitoon. (VST-hankkeen loppuraportti 2017.)



VST- hankkeen tavoitteena oli yhteiskunnan rakenteisiin ja asenteisiin vaikuttaminen, syrjäytymisen ja uusintarikollisuuden ehkäisy, osallistujien päihdeettömään elämäntapaan kannustaminen ja siinä tukeminen, osallisuuden lisääminen ja yhteiskuntaan integroitumisen edistäminen. Lisäksi tavoitteena oli karottaa asiakkaan työllisyysprosessin kriittisiä kohtia, ja ratkaisujen etsiminen niihin. (VST-hankkeen loppuraportti 2017.)

Tavoitteisiin pyrittiin siten, että jokaiselle osallistujalle tehtiin henkilökohtainen suunnitelma, ns. ”polutus”. Asiakkaita kannustettiin käyttämään välityömarkkinoita pitkän työttömyysajan jälkeen. Välityömarkkinoilla tarkoitetaan kolmannen sektorin tarjoamia siirtymätyöpaikkoja ennen avoimille työmarkkinoille hakeutumista. Koska asiakkaiden sosiaaliset ja työelämän taidot voivat olla puutteelliset, välityömarkkinat tarjoavat arvokasta kosketuspintaa osallisuuteen. Osallistuminen toimintaan nostaa asiakkaan itsetuntoa ja itsearvostusta. Osallistuja sai sekä ammatillista että vertaisapua asioidessaan tilanteensa edistämistä edellyttävissä paikoissa, kuten päihdekliniikka, TE- toimisto, vero-toimisto, sosiaali-toimisto jne. Tarjolla oli myös velkaneuvontaa, ohjausta raha-asioiden hoidossa sekä vertainen kanssakulkija kriisitilanteissa. (VST-hankkeen loppuraportti 2017.)

### **2.2.1 Hankkeen tulokset**

Hankkeen tulokset puhtaasti numeroiksi muutettuna näyttävät varsin vaikuttavilta. Kiinteästi hankkeessa mukana olevia rikos- tai päihdetaustaisia asiakkaita oli 88. Naisia oli mukana 25, ja nuoria, alle 25-vuotiaita 28. Heistä vankilassa olevia tai olleita oli 61. Asiakkaista neljänkymmenen kahdeksan työllistymistilanne on parantunut hankkeen aikana. He ovat jakautuneet eri toimintoihin seuraavalla tavalla: palkkatyöhön on siirtynyt viisi henkilöä, kouluun tai ammattikoulutukseen 21 henkilöä, työkokeiluun, työelämävalmennukseen tai työharjoitteluun 19 henkilöä ja kuntouttavaan työtoimintaan kolme henkilöä. Viimeksi mainituilla syystä tai toisesta polutus on jäänyt kesken. Erityisesti on huomioitavaa, että VST- hankkeessa mukana olleista noin 90 prosenttia on irtautunut rikos- ja vankilakierteestä. Tätä selittää se, että osallistujat ovat ainakin osittain sitoutuneet johonkin tai joihinkin KRIS- työn alueisiin. (VST-hankkeen loppuraportti, 2017.)

VST- hankkeessa, kuten kaikessa KRIS- toiminnassa, vahvassa roolissa on rinnalla kulkemisen tuki ja tieto siitä, että tuki on olemassa myös tulevaisuudessa. Nuorille hankkeeseen osallistujille KRIS on turvallinen paikka aloittaa ja harjoitella työelämää, ja voimaantua niin, että myöhemmin työskentely KRIS:n ulkopuolella on mahdollista. Lisäksi KRIS tarjoaa uusia valmiuksia, sosiaalistumista ja kykyjä,

tulevaa työelämää ajatellen, sekä rohkaistumista työhön tai koulutukseen etenemiseen. (VST-hankkeen loppuraportti, 2017.)

VST- hankkeen päätyttyä käynnissä on Move On! - hanke. Se on tarkoitettu 15- 29- vuotiaille lainrikoja- ja päihdetaustaisille sekä muuten vaikeasti työllistyville henkilöille. Lisäksi kohderyhmään kuuluvat vailla ammatillista koulutusta olevat, syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Työmarkkinavalmiuksien ja osaamisen kehittäminen ovat hankkeen painopistealuetta. Move On! on työllistämishanke, jota rahoittaa Oulun TE- keskus. Hanke on ollut käynnissä vuoden, ja sille asetetut vuositavoitteet on jo saavutettu ja ylitetty. (KRIS Ry 2017a.)

### 3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

#### 3.1 Integroituminen yhteiskuntaan

Integraatiolla tarkoitetaan yksilön osallisuutta ympäröivässä yhteiskunnassa. Yhteiskunnan reunamilla, marginaalissa, elää heikompiosaisten joukko, jonka integroituminen valtaväestön joukkoon ei onnistu ilman tukitoimia. Tukitoimista huolimatta integroituminen on haasteellista, joskus jopa täysin mahdotonta (Juhila 2002, 13-16.). Täydellisen integroitumisen sijasta on esitetty ”haittojen vähentämisen politiikkaa”, jolloin pyritään parantamaan elämänlaatua ainakin osittain ja kohennetaan elinoloja. (Laine 2002, 134.)

Integraation onnistumisessa on tärkeää, että yksilöä kunnioitetaan taustoista huolimatta, annetaan mahdollisuus tehdä valintoja omassa elämässään, varmistetaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen, tarjotaan tasa-arvoiset mahdollisuudet, annetaan mahdollisuus olla arvostettu sekä pidetään huoli, että jokaisella on mahdollisuus osallistumiseen. Mobergin näkemyksen mukaan integraatiossa ei ole niinkään kyse siitä, mitä tulisi tehdä erityistä tukea tarvitseville ihmisille, vaan mitä tulisi tehdä ympäristöille ja yhteisöille erilaisuuden hyväksymiseksi ja yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistamiseksi. (Moberg, 2001, 83-85.)

Pelkistettynä yhteiskunnallisen integraation käsitteellä tarkoitetaan, että ihmiset ovat yhteiskunnassa samanarvoisia. Kaikilla yhteiskunnan jäsenillä tulee olla tasavertaiset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä, työhönsä ja vapaa-aikaansa. Yhteiskunnallinen integraatio edellyttää ympäröivän yhteisön asenteiden muuttumista siten, että kaikki ovat yhteisössä tasa-arvoisia. (Moberg & Savolainen 2009, 80-82.)

Yhteiskuntaan integroitumiseen vaikuttaa hyvin moni erilainen sisäinen ja ulkoinen tekijä. Integroitumisen onnistumiseen tarvitaan muutosta henkilön sisäisessä arvomaailmassa sekä elinolosuhteissa. Integroitujan tulee orientoitua uuteen elämäntapaan, pyrkiä löytämään taakseen sosiaalinen tukiverkko, saada arjen toiminnot jäsenneiltyä sekä etsiä elämäänsä uusia mielenkiinnon kohteita ja mielekästä tekemistä. (Knuuti 2007, 91.)

### 3.1.1 Rikos- ja päihdetaustaisen integroituminen yhteiskuntaan

Vankien integroituminen yhteiskuntaan voidaan määritellä prosessiksi tai tapahtumaksi. Laajemmin määriteltynä integroitumisella tarkoitetaan pitkäaikaista prosessia, joka käynnistyy ennen vapautumista ja jatkuu sen jälkeen pitkään. Rikostaustaisen arvomaailmalla ja identiteetillä ei ole käyttöä yhteiskunnan normaalielämässä. Integroitumisella halutaan muuttaa henkilön arvoperustaa ja identiteettiä siihen suuntaan, mikä auttaa sopeutumisessa valtakulttuuriin. Identiteetin rakentumista ja yhteiskuntaan kiinnittymistä edistävät säännöllinen toimeentulo, asunto sekä koulutus. Yhteiskuntaan integroituminen vaatii siis ennen kaikkea rakenteellisia sekä taloudellisia edellytyksiä, mutta myös identiteettityötä. Oman itsensä löytämisen lisäksi integroitumisessa on äärimmäisen tärkeää löytää rinnalleen luottamuksellinen yhteisö joka mahdollistaa tarvittavan sosiaalisen tuen muutoksen läpiviemisessä. (Niemelä 2002, 81-86.)

Integroiva toiminta pyrkii vetämään marginaaleihin ajettuja tai ajautuneita ihmisiä sieltä pois (Juhila 2002, 13). Rikostaustaisen integraatiossa yhteiskuntaan tarvitaan useita sekä rakenteellisia, yhteisöllisiä että yksilöllisiä tukitoimia. Granfeltin (2003, 12) mukaan asunnon hankinta on yksi suurimmista tekojista integroitumisessa. Ilman vakituista osoitetta oleminen kasvattaa riskiä uusintarikollisuuteen ja on keskeinen ongelma varsinkin moniongelmaisille päihdeidenkäyttäjille ja vankilakierteessä oleville. Työttömyyteen, päihdeongelmiin ja äärimmäiseen köyhyyteen liittyy usein myös asunnottomuus. (Granfelt 2003, 12.)

Yleisesti on huomattu, että erityisesti vapautuvat vangit ovat ryhmä, joka tarvitsee tukea löytääkseen paikkansa tässä yhteiskunnassa. Rikostaustaisten edellytyksiä integroitua yhteiskuntaan voidaan lisätä erilaisilla kuntoutuksilla. Merkittävässä roolissa on puuttuminen niihin syrjäyttäviin rakenteisiin ja mekanismeihin, jotka integroitumista estävät. Kansallinen rikosentorjuntaohjelma käsittelee syrjäytymisen ja rikolliseksi kehittymisen yhteyttä. Rikosentorjuntaohjelman mukaan keskiössä on syrjäytymisen ehkäisy. Syrjäytyminen ja yleinen huono-osaisuus ovat yhteydessä rikollisen elämäntavan aloittamiseen ja jatkamiseen. Nykypäivän tilanne yhteiskunnassa on haastava rikostaustaisen kannalta. Työllisyystilanne on huono, ja erilaisten sosiaalipalvelujen piiriin pääseminen saattaa tuntua ylivoimaiselta haasteelta. Rikosentorjuntaohjelmassa korostetaan vankilasta vapautuvien tukipalvelujen tarpeellisuutta, jotta mahdollisimman moni rikostaustainen saisi pikaisesti kosketuspinnan yhteiskunnan järjestelmiin ja tätä kautta työllistymisen mahdollisuus kasvaisi. (Järvelä 2002, 268–269.)

### 3.2 Leimautuminen

Häpeäleima eli stigma on käsitteenä peräisin Kreikan kielestä, jossa se alun perin merkitsi konkreettista, polttamalla, silpomalla tai tatuoimalla tehtyä merkkiä henkilössä, joka tavalla tai toisella poikkesi valtaväestöstä, normikansasta. Leimaa käytettiin perinteisesti merkattaessa orjia, sairaita, rikollisia tai muuten poikkeavia yksilöitä. Sen tarkoituksena oli varoittaa tavallisia kansalaisia näistä hylkiöistä, joiden kanssa kunniallisten ihmisten tuli välttää kaikkea kanssakäymistä, varsinkin julkisilla paikoilla. Leimalla merkityt eristettiin omiin oloihinsa, pois keskivertokansalaisten yhteydestä. Yhteisössä vallitsevat, kulloinkin yleisesti hyväksytyt normit ja säännöt määrittivät, kuka on ulkopuolinen, eristetty, leimattu. Leimaantuminen tapahtuu kuitenkin vain, jos yksilölle on merkitystä sillä minkälaisena muut hänet näkevät. Samoin merkitsevää on se, että yksilö on sisäistänyt ne arvot ja normit, joita on rikkonut tai joista on poikennut. Rikollisuus tuottaa hyvin vahvan leiman. (Goffman 1963.)

Nykykielessä leimautuminen ymmärretään huomattavasti laajemmin. Se ei ole enää näkyvä merkki, vaan enemmänkin ominaisuus, joka liitetään yksilöön siten, että hän jää osattomaksi täydestä sosiaalisesta hyväksynnästä. Leimaan liittyy vahvasti negatiivisia stereotypioita ja ennakkoluuloja, joiden alle yksilön todellinen identiteetti peittyä ja hänet luokitellaan vain osaksi tiettyä ryhmää, esim. mielenterveyspotilaat, rikolliset, päihteidenkäyttäjät. Eriarvoinen kohtelu ja syrjintä ovat leimaamisen konkreettisia seurauksia. (Noppari 2006, 173.)

Tässä yhteydessä on tarpeen miettiä hetki mitä leimaava poikkeavuus on, ja miten ja kuka sen määrittelee. Sosiologian peruskäsite normi, jolla tarkoitetaan käyttäytymissääntöä, määrittää käsitteen normaalius. Normi voi olla laki tai säädös, virallinen normi, tai se voi perustua moraalिसääntöihin. Tällöin puhutaan epävirallisista normeista. Tässä tekstissä poikkeavuudella tarkoitetaan normaaliuden vastakohtaa ja leimautumista tarkastellaan tämän vastakohtaisuuden pohjalta (Laine 2014, 21.). Normin syntyyn liittyy oleellisena osana sen yhteys sosiaaliseen kontrolliin. Se ei synny pelkästään ulkoisen pakottamisen seurauksena, vaan se vaatii aina ympäröivän yhteisön enemmistön hyväksynnän. Tarkasteltaessa rikollisuutta poikkeavuutena joudutaan miettimään, mikä on sellaista rikollista toimintaa joka lasketaan poikkeavuudeksi. Tässä opinnäytetyössä määrittelemme rikollisuuden ja siitä johtuvan poikkeavuuden siten, että rikollisuus on toimintaa, joka laissa on rikolliseksi määritelty, ja josta tekijä on saanut tuomion. (Laine 2014, 22-23.)

Leimautumisella voi olla suuri merkitys yksilön minäkuvalle ja identiteetille. Kun yksilö tulee määritetyksi jonkin yksittäisen teon tai ominaisuutensa kautta, voi syntyä ristiriita, kun yksilö kokee itsensä

samana kuin aiemmin, mutta muut näkevät hänet eri tavalla. Sosiaalisten kontaktien luominen ja ylläpitäminen, sekä oman paikan löytyminen yhteisössä voi olla vaikeaa, kun henkilö kokee minäkuvansa olevan erilainen kuin se, mikä leiman kautta hänelle määrittyy. Leimautumisen pelossa henkilö voi pyrkiä salaamaan leimaavan asian. Salaamisesta aiheutuu kuitenkin paljastumisen pelko, joka voi muodostua yksilölle kuormitustekijäksi ja vähentää hänen itsearvostustaan entisestään. (Granfelt 1992, 46-47).

Kirjassaan Kriminologia ja rankaisun sosiologia Matti Laine (2014) esittelee Edwin Lemertin leimautumisteorian. Poiketen aiemmasta kontrolliteoriasta, jossa nähdään poikkeavan, rikollisen tai muuten ei-hyväksyttävän toiminnan synnyttävän sosiaalista kontrollia, leimautumisteorian pääajatus on käänteinen: Teorian mukaan ei-hyväksyttävä toiminta aiheutuu sosiaalisesta kontrollista. Sosiaalinen kontrolli voi luoda sekä ulkoisen että sisäisen leiman. Ulkoisella leimalla tarkoitetaan tilannetta, jossa yhteiskunnan sääntöjä rikotaan useilla eri tavoilla, mutta vasta sosiaalinen kontrolli tekee teosta rikollisen. Sisäisestä leimasta on kyse silloin, kun henkilö näkee itsensä tietyn stereotypian mukaisena ja alkaa käyttäytyä sen kaltaisesti. Kyseessä on nk. itseään toteuttava ennuste, jossa rooliin mukautuminen lisää poikkeavaa, esimerkiksi rikollista käyttäytymistä (Laine 2014, 128-129). Leimautumisteoria ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei rikollisuutta olisi ilman leimaamista. Teorian mukaan primääri- ja sekundääripoikkeavuus on erotettava toisistaan. Primääripoikkeama, esimerkiksi ensimmäinen rikos, aiheuttaa leiman, joka puolestaan aiheuttaa sekundääripoikkeaman, rikoksien jatkamisen tai rikollisen elämäntavan ja jatkuvan itseleimaamisen. (Laine 2014, 129.)

Yksilön lisäksi leima voi koskea myös hänen lähipiiriään, perhettä, ystäviä ja työkavereita. Tällöin puhutaan sympatia- ja liitännäisstigmasta. Häpeäleima koetaan lähipiirissä varsinaisen kohdehenkilön lisäksi lankeavan myös itseen. Tämä voi aiheuttaa yksilön sulkemisen pois perhepiiristä tai työyhteisöstä, tai lähipiiri voi alkaa käyttäytyä oletetun leimautumisen määrittämällä tavalla. Tällöin ulkopuolelta tapahtuva leimaaminen muuttuu sisäiseksi leimaksi laajentaen leimautumisen vaikuttavuutta entisestään. (Noppari, 2006, 173-174.)

Rikos- ja päihdetaustaiset ovat tyypillinen ryhmä, johon leimaaminen helposti kohdistuu. Vangit puolestaan ovat ryhmä, joihin rikollisen leima on jo kohdistunut: lain perusteella he ovat rikollisia ja heidät on tuomittu vankeusrangaistukseen. ”Vangin leima otsassa” voi olla hyvin pitkäkestoinen vielä vapautumisen jälkeen. (Kivivuori 2008, 271.)

Leimautumista pidetään tutkimusten mukaan yhtenä yleisimmistä syistä rikosten uusimisessa. Kun rikos paljastuu, rikokseen syyllistynyt aletaan nähdä käytökseltään poikkeavana. Tämän seurauksena yksilö

voi kokea eriytyvänsä tai hänet voidaan eristää aiemmasta yhteisöstään. Tällöin hakeutuminen rikollisten pariin voi tuoda hyväksynnän ja joukkoon kuulumisen tunteen. (Laitinen & Aromaa, 2005, 66.) Jos leimautuminen eristää rikokseen syyllistyneen henkilön, voi integroituminen takaisin lailliseen toimintaan olla mahdotonta. Samoin työn, toimeentulon ja asunnon saanti sekä sosiaalisten suhteiden luominen voi vaikeutua oleellisesti (Kivivuori 2008).

### **3.3 Kasaantuneet sosiaaliset ongelmat**

Vankilasta vapautuvia voidaan syystä kutsua moniongelmaiseksi kansanosaksi. He ovat monessa tapauksessa asunnottomia, työttömiä, psyykkisistä ja fyysisistä sairauksista kärsiviä miehiä ja naisia, joilla on alhainen tulo- ja koulutustaso sekä ongelmia sosiaalisissa suhteissa. Päihteiden, alkoholin ja lääkkeiden käyttö sekä rikollinen elämäntapa ajaa 35 prosenttia ensikertalaisista takaisin vankilaan ja mahdolliseen rikos- ja vankilakierteeseen. (Rantala 2006, 208.)

#### **3.3.1 Puuttuva koulutus, työttömyys ja työkyvyttömyys**

Väestökyselyiden mukaan suomalaiset pitävät vuosi toisensa jälkeen varsin korkeassa arvossa terveyttä, työkykyä, koulutusta ja hyväpalkkaista työtä. Vankilasta vapautuvien koulutus- ja työllisyystilanne poikkeaa oleellisesti keskivertokansalaisen vastaavasta. Kun keskimäärin 70-83 prosenttia suomalaisista on suorittanut keski- tai korkea-asteen tutkinnon, vankien keskuudessa heitä on vain muutama prosentti. Korkea-asteen suorittaneita ei vankilassa juurikaan ole. Kaikkein alhaisin koulutustausta on uusintavangeilla, joiden pääasiallinen koulutus rajoittuu peruskouluun ja mahdollisiin vankilan tarjoamiin ammatikursseihin (Kivivuori & Linderborg 2009, 36.). Keskivertokansalaisten keskuudessa opiskelun päätettyään ja tutkinnon suorittuaan suurin osa siirtyy työelämän piiriin. 80 prosenttia uusintavangeista on sellaisia, joilla ei ole työhistoriaa lainkaan, tai sitä on hyvin vähän ja se on katkonaista. Rehellisestä, verollisen työn tekemisestä on kulunut useita vuosia. Toimeentulo on ollut peräisin rikoksista ja peruspäivärahasta. Rikoksina on tällöin ollut varkaudet ja näpistykset, ja niillä on hankittu pääasiassa ruokaa. Noin 25 prosenttia uusintavangeista on aika ajoin tehnyt ns. harmaata työtä. (Hypen 2004, 55.)

Vankien integroimisella takaisin yhteiskuntaan katsotaan olevan tärkeä merkitys uusintarikollisuuden torjunnassa. Työntekijä on perinteinen esimerkki ”täysivaltaisesta kansalaisesta”, ja työnteko on yhteis-

kuntaan integroitumista parhaimmillaan. Vangeista suurin osa on kuitenkin vajaakuntoisia, työmarkkinoille sopimattomia. Alakohtaisesti työpaikoille on ylitarjontaa koulutetuista ja hyväkuntoisistakin työnhakijoista, joten on selvää, ettei vapautunut vanki ole etusijalla uusia työntekijöitä valittaessa. (Rantala 2006, 218.)

Rikosseuraamuslaitos (RISE) on tehnyt v. 2006 tutkimuksen vankien työkyvystä. Edelliset vastaavat tutkimukset on tehty vuosina 1985 ja 1992. Tutkimusmenetelmät vaihtelevat, joten suoraa vertausta kolmen tutkimuksen välillä on vaikea tehdä. Suuntaa kehityksestä ne kuitenkin antavat. Tutkimuksen mukaan somaattinen sairastavuus vankien keskuudessa on kahdenkymmenen vuoden aikana jonkin verran kasvanut. Mielenterveyshäiriöt ja päihdeongelmat ovat lisääntyneet selvästi. Alkoholi- ja huumeriippuvuuden lisäksi on yleistynyt ns. sekakäyttö. Kokonaisuutta tarkasteltaessa havaitaan kuitenkin, että vankien työkyvyttömyys ei tutkimusten välillä ole lisääntynyt. (Lintonen & Joukamaa 2010,73.)

Tutkituista vangeista lääkäri arvioi v. 2006 vain puolet työkykyisiksi. Kolmasosa tutkituista oli alentuneesti työkykyisiä, ja täysin työkyvyttömiä oli lähes viidesosa vangeista. Naisten ja miesten välillä on merkittävä ero: Naiset ovat merkitsevästi huonompikuntoisia kuin miehet. Naisista lähes puolet oli täysin työkyvyttömiä. Työkyvyttömistä vain pienellä osalla oli määräaikainen tai pysyvä työkyvyttömyyseläke. (Lintonen & Joukamaa 2010,72- 73.)

### **3.3.2 Asunnottomuus**

Rikosseuraamuslaitoksen (RISE) mukaan 30- 35 prosenttia vapautuvista vangeista on ilman asuntoa. Yhdyskuntapalvelua suorittavista asunnottomina on 10- 15 prosenttia. Todennäköisesti määrä on vielä suurempi, koska moni vapautuva ilmoittaa osoitteeseen jonkun sukulaisen tai kaverin osoitteen. Täyttä varmuutta asunnottomien määrästä on vaikea saada. (RISE 2016.)

Vapautuvien vankien asunnottomuusongelma on haastavin suurissa kaupungeissa, ennen muuta pääkaupunkiseudulla. Kaupungeissa on koko ajan liian alhainen tarjonta pienistä, kohtuuhintaisista vuokra-asunnoista. Vapautuneiden vankien aiemmat asumisongelmat, kuten vuokratilastit, häiritsevät asumis- ja elämäntapa sekä hädät, lisäävät ennestään hankalaa asunnon saantia. Ympäristön kielteinen suhtautuminen varsinkin päihdeongelmaisiin vapautuneisiin ei ole omiaan helpottamaan tilannetta. Heitä pelätään, ja varsinkin suonen sisäisiä huumeita käyttäviä torjutaan tartuntatautien pelossa. (Granfelt 2003, 28-29.)



Asunto on keskeinen asia puhuttaessa vapautuvan vangin integroitumisesta takaisin yhteiskuntaan. Koti ja asuminen ovat kaiken keskiössä. Se on tukikohta, josta käsin suunnataan toimintaan, sosiaalisiin suhteisiin ja osaksi ympäröivää yhteisöä. (Granfelt 2003, 28.) Asunnottomuus luo turvattomuutta vankien tulevaisuuden suunnitelmiin. Suurinta turvattomuutta asiasta kokevat yksin elävät vangit ja ne, joilla asunnottomuusongelma on ollut jo ennen vankilaan joutumista. Asunnottomuus, samoin kuin muut sosiaaliset ongelmat, vetävät puoleensa lisää ongelmia, pahentavat kokonaistilannetta ja pitkittyessään vaikeutuvat, ollen osaltaan vahvistamassa syrjäytymiskehitystä (Granfelt 2003, 9). Asunnottomuus yhdistettynä päihde- ja mielenterveysongelmiin, elämään rikollispiirien läheisyydessä sekä väkivallan sävyttämään elämäntapaan vaikuttaa merkittävästi siihen, että vankien odotettavissa oleva keski-ikä on n. 45 vuotta. (Granfelt 2006, 145.)

Vankilasta vapautuvien asuntopulaa pyritään helpottamaan monin eri hankkein. Ympäristöministeriössä on meneillään Valtioneuvoston periaatepäätöksellä 9.6.2016 kirjattu asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma vuosille 2016- 2019. (Y-Säätiö 2017b.)

Toimenpideohjelman tavoitteena on yhdistää syrjäytymisen torjuntatyö ja asunnottomuustyö aiempaa tehokkaammin asunto ensin- periaatteella. Ohjelmassa vapautuvien vankien ja muiden vaikeasti asutettavien asunto-ongelmaan haetaan ratkaisua tehostamalla sekä yhteistyötä eri sidosryhmien ja sosiaalihuollon kanssa, että rangaistusajan ja vapautumissuunnitelman käyttöä. Rikosseuraamusasiakkaiden asumisen onnistumista arvioidaan aiempaa tehokkaammin, ja osa asuntotuotannosta osoitetaan suoraan rikosseuraamusasiakkaille. Lisäksi sosiaalialan palveluja tuottavien tahojen yhteistyötä asunnottomuuden hoidossa tiivistetään siten, että palvelusta riippumatta asuntotilannetta tiedustellaan ja selvitetään aina kun asiakas kohdataan palvelujärjestelmässä. Vastuutahoina ohjelmassa ovat mm. eri ministeriöt, THL, RISE, kaupungit, vuokrataloyhtiöt, järjestöt, mm. KRIS Suomi ry. ja TE- keskuskeskukset. (Y-Säätiö 2017b.)

Asunto ensin- mallissa nojataan neljään peruseriaatteeseen. Ensimmäisen periaatteen mukaan kaikilla, elämäntilanteesta tai taustasta riippumatta, tulee olla mahdollisuus itsenäiseen asumiseen. Oletetaan, että riittävää tukea saadessaan kaikki pystyvät asumaan itsenäisesti. Tavoitteena on normaaliin vuokra-asuntoon pääseminen ilman väliaikaisia asumisjärjestelyjä. Asuminen ei ole riippuvaista retkahtamisesta tai toipumisesta. Asumista harjoitellaan asuen, ja mikäli hoidollisuus tai kuntoutuminen vaatii laitospaikan, pyritään siihen, että jakson jälkeen kuntoutuja palaa takaisin omaan kotiin. Tukitiimi sitoutuu auttamiseen asumisen ja kuntoutumisen tuloksista riippumatta. (Y-Säätiö 2017a.)

Toinen periaate antaa asukkaalle mahdollisuuden itse päättää ja valita ne tukitoimet joita asukkaaseen ja asumiseen kohdistetaan. Riittävä tavoite on päihde- ja mielenterveysongelmien hoitaminen siihen pisteeseen, että asuminen voidaan turvata. Hoitotoimenpiteistä kieltäytyminen ei vaikuta asumisoikeuteen. (Y-Säätiö 2017a.)

Kolmannen periaatteen teemana on kuntoutuminen ja voimaantuminen, joka tapahtuu asiakkaan omilla ehdoilla. Asukkaan kanssa keskustellaan ja etsitään yhdessä uusia kuntoutumiskeinoja. Palautetta asukkaalta kysytään ja sitä myös asukkaalle annetaan arjen onnistumisista ja asumisen sujumisesta. Kohtaamisten asukkaan ja työntekijän välillä tulee olla yhdenvertaista ja arvostavaa. (Y-Säätiö 2017b.)

Neljäntenä periaatteena on integroituminen yhteiskuntaan ja yhteisöihin. Koti on edellytys elämän järjestykseen saamiselle, osallisuuden ja osallistumisen kokemuksille sekä ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumiselle. Vuokrasopimuksilla pyritään takaamaan asunnon pysyvyys ja asumisen jatkuvuus, joka lisää integroitumista. Osallisuuden tunnetta lisätään tukemalla yhteydenpitoa asukkaan omiin verkostoihin, perheeseen ja sukulaisiin. Asumisyksiköissä tehtävän naapurustotyön tavoitteena on leimautumisen ehkäiseminen ja suvaitsevaisuuden lisääminen sekä omassa lähiympäristössä että valtakunnan laajuisesti. (Y-Säätiö 2017a.)

Asunto ensin- mallin toteuttaminen perustuu valtion ja kaupunkien tekemään sopimukseen. Kaupungeista mukana ovat ainakin Oulu, Tampere, Lahti, Kuopio, Jyväskylä, Espoo, Vantaa ja Helsinki. Työskentelyn perustana on ohjelman vahva seurantaryhmä. Siinä on edustajatahoina mm. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA), Sosiaali- ja Terveysministeriö, Ympäristöministeriö, RISE, RAY, Tampereen Yliopisto, Y- Säätiö sekä kaupungit. (Y-Säätiö 2017a.)

Vaikka asunnottomuuden poistamiseksi tehdään paljon ja suuria hankkeita, vapautuvien vankien asunnottomuusluvut ovat silti huolestuttavia. RISE:n (2017a) mukaan v.2015 yli 800 vankia vapautui ilman asuntoa, yhdyskuntaseuraamuksen suorittaneista asunnottomia oli yli 400. Riitta Granfelt Tampereen yliopistosta puolestaan kertoo, että kansainvälisesti arvioiden suomalainen asunto ensin- malli on yksi maailman tuloksellaisimmista toteutetuista. Pääkaupunkiseudun erittäin vaikea vuokra-asuntotilanne tosin heikentää tuloksellisuutta muilla sektoreilla tehtävässä työssä. (Y-säätiö 2017b.)

### 3.3.3 Köyhyys ja huono-osaisuus

Köyhyyttä ja huono-osaisuutta on perusteltua käsitellä samassa yhteydessä, ikään kuin yhtenä kokonaisuutena. Köyhyyttä ilmiönä voidaan tarkastella ja tutkia usealla eri lähestymistavalla. Tiivistetysti voidaan määritellä, että köyhyys on ilmiö, joka estää yksilöä tai ryhmää tyydyttämistä välttämättömiä tarpeita. Tarpeet puolestaan voidaan karkeasti jakaa kahteen osaan. Perustarpeita ovat itsemääräämisoikeus ja fyysinen terveys. Välittäviä tarpeita puolestaan ovat vesi ja ravinto, taloudellinen turvallisuus, fyysinen ja psyykkinen turvallisuus sekä koulutus ja terveyden- ja sairaudenhoito. Lisäksi elämänkaaren aikaiset, syntymästä kuolemaan, lapsuudesta vanhuuteen ulottuvat palveluiden, hoivan ja lääkkeiden tarve kuuluvat välittäviin tarpeisiin. (Saari 2015, 73.)

Työn ja hyvinvoinninlaitos (THL) on määrittänyt minimibudjetin, joka kattaa välttämättömät, normaalielämään kuuluvat menot. V. 2016 440 000 suomalaista elää tuloilla, jotka jäävät alle minimibudjetin. Eniten alle minimibudjetin jäävät yksin asuvat ja yksinhuoltajat. Henkilön, joka elää sairauspäivärahalla tai peruspäivärahalla ja asuu vuokra-asunnossa, tulot kattavat noin 71 prosenttia minimibudjetista. Suhteellisen köyhyysrajan alapuolella elää yli 660 000 suomalaista. Suhteellisesta köyhyydestä puhutaan, kun henkilön taloudelliset resurssit eivät riitä hankkimaan minimiksi katsottua elintaso. Vähimmäiselintaso on noin 60 prosenttia keskimääräisestä elintasosta. (THL 2016.)

Tarveteoreettisesti köyhyyttä tulkittaessa henkilö ei kykene täyttämään välittäviä tarpeita joiden avulla kykenisi huolehtimaan perustarpeistaan. Jos perustarpeisiin jää toistuvasti vajeita, puhutaan huono-osaisuudesta. Huono-osaisuudella tarkoitetaan siis äärimmäistä köyhyyttä (Saari 2015, 72-73.). Köyhyys, matala tulotaso ja resurssien hallitsemattomuus vaikeuttavat henkilön itsensä toteuttamista ja hyvinvoinnin kokemusta. (Raijas 2011, 247.)

Köyhyyttä ja huono-osaisuutta voidaan selittää sekä rakenteellisilla että yksilöllisillä syillä. Rakenteellisista syistä johtuva huono-osaisuus katsotaan aiheutuneen ilman, että yksilö on itse siihen voinut vaikuttaa. Työttömyys tai sairastaminen ovat esimerkkejä rakenteellisesta selityksestä. Tällaisessa tilanteessa oleva saa yleensä osakseen ymmärrystä ja sympatiaa. Yksilöllisen huono-osaisuuden selitykseen liitetään henkilön omat valinnat, rikollisuus, päihteiden käyttö tai holtiton elämäntapa. Näissä tapauksissa huono-osaisuus ei herätä useinkaan myötätuntoa normikansalaisten keskuudessa. (Saari 2015, 101.)

Laitosten asukkaat, kuten vangit, ovat kaikkein köyhin ja huono-osaisin kansanosia. Tämän ryhmän ydinosa on asunut vankiloissa vuosia. Elämänlaatu on heikko ja elintaso alhainen. Vankeusaikana tulot muodostuvat toimintarahasta ja mahdollisesta työtoiminnan palkasta. Suuri osa vangeista on yksin eläviä, päihde- tai alkoholiongelmasta kärsiviä, työelämästä syrjäytyneitä miehiä (Saari 2015, 168-169, 172-173). Vapautumisen jälkeen tulonlähteenä on peruspäiväraha, sairauspäiväraha ja toimeentulotuki. Lisänä voi olla satunnaista työtuloa, avustuksia ja mahdollisia lainoja ja vippejä. Sosiaalinen ja taloudellinen asema on erittäin heikko verrattaessa keski- ja alajärjestelmien vastaavaan. Sosiaalitoimiston apuun rahoitustarpeissa joutuu turvautumaan neljä viidestä vapautuvasta vangista, kun vertailuryhmässä luku on vähemmän kuin yksi kymmenestä. (Kivivuori & Linderborg 2009, 53-54.)

### 3.3.4 Psykkiset ja fyysiset ongelmat

Psykkisten ja fyysisten ongelmien esiintymistä sivuttiin jo aiemmin vapautuvien työkykyä kuvattaessa. Vuosina 2005- 2007 tehdyn suuren vankien terveystutkimuksen mukaan suomalaiset vangit ovat hyvin sairaita sekä fyysisesti että psyykkisesti. Verrattuna muuhun väestöön vangit sairastavat huomattavasti enemmän (Lintonen & Joukamaa 2010, 74-76). Tutkimuksessa oli mukana 600 vankia. Lisäksi yhdyskuntapalvelua (YKP) suorittavia tutkittiin 100. Aiemmissä tutkimuksissa ei ole YKP:n suorittaneita ollut mukana.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että vangit sairastavat paljon mielenterveyden häiriöitä ja ruumiillisia sairauksia, jotka vaativat hoitoa. Persoonallisuushäiriö-, masennus- tai ahdistusdiagnoosin sai tutkittavista kaksi kolmasosaa. Päihderiippuvuudesta kärsii neljä viidesosaa. Kaksi kolmasosaa vangeista on alkoholiriippuvaisia, kaksi viidesosaa amfetamiiniriippuvaisia. Myös lääkkeiden päihdekäyttö on yleistä, ja se on kovassa kasvussa verrattuna aiempaan, 1996 tehtyyn tutkimukseen. Psykiatrisista sairauksista ainoastaan psykoosit eivät esiintyneet yleisimpinä vangeilla verrattuna muuhun väestöön (Lintonen & Joukamaa 2010, 69-72.). Portti vapautteen- sivustolla psykiatrian erikoislääkäri Jukka Kärkkäinen pohtii raportissaan tämän ilmiön selittymistä sillä, että psykoosia sairastavat todennäköisesti ovat syyntakeettomina passitettuina oikeuspsykiatriseen valtiosairaalaan joko Vanhan Vaasan sairaalaan tai Niuvanniemeen, eivätkä näin ollen ole mukana tutkimuksessa. (Kärkkäinen 2011.)

Fyysisiä sairauksia vankien keskuudessa esiintyy myös runsaasti. Koska suonensisäisten huumeiden käyttö on yleistä, noin puolet vangeista sairastaa jotain tästä aiheutuva virustautia (Lintonen & Joukamaa, 2010, 68). Sydän- ja verenkiertoelimistön sairaudet, tuki- ja liikuntaelinsairaudet, tapaturmia

seuraavat jälkitilat, neurologiset ja hengityselinsairaudet ovat vangeilla yleisiä. Suun ja hampaiden terveydentila on vangeilla tutkitusti huono. Yleissairauksiin sairastumisen riski verrattuna väestöön keskimäärin on vangeilla paljon korkeampi. 60 %:lla vangeista on joku lääkärin määräämä jatkuva lääkitys. (Kärkkäinen 2011.)

Koska vankeustuomiot ovat yleensä lyhyitä, eikä sen aikana ole mahdollisuutta pitkäkestoiseen kuntoutumiseen, on tärkeää, että vapautumisen jälkeen hoidon tai kuntoutuksen jatkuminen onnistuu. Kuntoutumisen kannalta on kuitenkin oleellista se, että psykososiaalinen työ aloitetaan jo vankeusaikana. (Granfelt 2010, 131-133, 135-136.)

### 3.3.5 Syrjäytyminen

Tarkasteltaessa syrjäytymistä, vankilat ovat näköalapaikkoja havaintojen tekemiseen (Granfelt 2010,134.). Uusintavangit ovat tutkimusten mukaan köyhin, sairain ja syrjäytynein yhtenäinen aikuisväestön osa (Hypen 2004, 54-58). Poikkeuksellisen usein vankien taustoista huomataan, että jo lapsuutta on leimannut väkivalta, hyväksikäyttö ja muut traumaattiset asiat, samoin kuin päihde- ja mielenterveysongelmat (Granfelt 2010, 134).

Syrjäytyminen käsitteenä on ilmiö, jolle on vaikea löytää yhtä yksiselitteistä määritelmää. Syrjäytyminen on seuraus prosessista, joka aiheutuu pitkäkestoisesta köyhyydestä ja huono-osaisuudesta. Yksilötasolla tarkastellen syrjäytyminen on sarja elämän kulkuun liittyviä traumaattisia tapahtumia, kuten vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, kaltoinkohtelu, huostaanotto, talousvaikeudet, työttömyys jne., jotka yhdessä heikentävät yksilön toimintakykyä ja resursseja ja johtavat huono-osaisuuden syntyyn. Yksittäisinä tapahtumina edellä mainitut eivät todennäköisesti aiheuttaisi syrjäytymistä, mutta kasaantuessaan aiheuttavat yksilön hyvinvoinnin, osallisuuden ja terveyden horjumista. (Saari 2015,104.) Sanana syrjäytyminen tarkoittaa olemista pois keskiöstä, reunalla tai syrjässä olemista jostakin. Yleensä sillä tarkoitetaan ulkopuolisuutta suhteessa normikansalaisiin ja yhteiskuntaan riippumatta siitä, ovatko syyt syrjäytymiseen yksilöstä vai yhteiskunnasta johtuvia. Syrjäytymisen ehkäisystä on puhuttu kauan, vuosikymmeniä. Ehkäisevistä toimenpiteistä huolimatta vankilaan päätyneistä moniongelmaisista usea on jo syrjäytynyt, ja suuri osa syrjäytymisuhan alla. (Rantala 2006, 210.)

Vankilasta vapaudutaan usein vailla asuntoa, ilman tietoa toimeentulosta, ilman kuntoutuspaikkaa tai aikaa sosiaalityöntekijälle. Oikean, mielekkään tekemisen sijaan tarjolla on vanha tuttu kaveripiiri rikoksineen, huumeineen ja mielenterveysongelmineen. Vanhat velatkin saattavat olla vastassa vapautuvaa. On selvää, että näistä lähtökohdista ei vapauduta keskelle vaan reunalle, syrjään. (Rantala 2006, 209-210.)

Vankilat ovat paikkoja, joissa psykososiaaliset ongelmat ja äärimmäinen köyhyys säilötään. Sinne vastaanotetaan henkilöitä, jotka eivät ole haluttuja minkään muun tahon asiakkaiksi. Jopa asunnottomien ensisuoja voi sulkea oven ”nenän edestä”. Vankila ei voi, vaan sinne ”pääsee” kaikki, lukuun ottamatta oikeuspsykiatriseen sairaalaan passitettavia. Vankien keskimääräinen eliniän odotus on 45 vuotta. (Granfelt 2006, 145.)

Kuntouttava ja syrjäytymistä ehkäisevä työ vankilassa ennen vapautumista perustuu vangin muutoshalukkuuteen ja vaatii sitoutumista ja omaehtoisuutta pyrkimyksissä normaaliin elämään paluussa. Tilanne on hankala, jos vangilla ei ole voimia, motivaatiota tai kykyä muutokseen. Sellaisillakin vangeilla, jotka alun perin ovat ajautuneet rikoksen poluille sattumalta, ilman tarkoitushakuisuutta, voi olla suuria vaikeuksia asennoitua rikoksettomaan elämään, koska se koetaan yksinkertaisesti liian haasteelliseksi. Huumeiden käyttäjät kokevat syrjäytyvänsä jo sen takia, että aineiden käyttö on laitonta. Toisille rikollinen elämäntapa on keino hankkia edes jonkinlainen elintaso. Rikollisuus on siis tietoinen valinta. Joillakin muutoksen mahdollisuus kariutuu siihen, että psyykkiset ja fyysiset voimavarat eivät yksinkertaisesti riitä raskaaseen ja vaativaan muutosprosessiin. Toisaalta vankiloiden päihitteettömille osastoille on tungosta, eikä kaikki päihdekuntoutukseen hakeneet saa paikkaa. Kaikkein vaikeimmassa asemassa ovat sakkovangit: Tuomiot ovat usein liian lyhyitä kuntoutusohjelmien läpikäymiseen. Kuitenkin juuri sakkovangit ovat kaikkein heikoimmilla. Heillä on pahoja taloudellisia ongelmia, ja fyysinen ja psyykkinen kunto on useilla todella heikko. (Rantala 2006, 219-220.)

Vaikka Rikosseuraamuslaitoksen arvot ja strategia määrittävät, että vankeusajan kuntoutukseen, syrjäytymisen ehkäisyyn ja ihmisarvoiseen ja tasapuoliseen kohteluun tulee panostaa, voi vankeusaika silti olla monelle häpeällinen, syrjäyttävä ja yksinäinen kokemus. Häpeä ja yksinäisyys saattavat koskea myös vangin lähipiiriä. Vankilat voivat olla pelottavia paikkoja niitä tuntemattomille, ja oman läheisen, lapsen tai puolison näkeminen vankilassa voi aiheuttaa monenlaisia traumoja. Joskus sosiaaliset suhteet eivät kestä vankeusaikaa, ja vapautumishetkellä ulos kävelee henkilö, jolla ei ole normaaleja sosiaalisia kontakteja vankilan ulkopuolella. Juuri vapautumishetki on kuitenkin kriittisin, sekä vangin että lähipiiri-

rin tulevaisuutta ajatellen. Vaikka vankilat, viranomaiset ja yhdistykset tekevät arvokasta työtä integroitumisen onnistumiseksi, on myös vertaistuellla suuri merkitys. (Granfelt 2006, 149-150.) Vuonna 2001 Suomessa aloitti rikollisten vertaistukiryhmä Rikollisten Revanssi Yhteiskunnassa (RRY), joka rekisteröitiin 2003 nimellä Kris Suomi ry. (KRIS Ry. 2017b.)

### 3.4 Vertaistuki

Vertaistuki on saman kokoneiden, samassa haastavassa elämäntilanteessa olleiden toisilleen antamaa yhteisöllistä tukea. Vertaistukeen kuuluu tasa-arvoisuus, keskinäinen solidaarisuus, kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen sekä kohtaaminen ja tukeminen. Kahden tai useamman ihmisen välinen vertaisuus ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti, että ihmisillä täytyy olla sama ongelma tai kriisi takanaan. Vertaisuutta voi muodostua muullakin tavalla ihmisiä yhdistävien asioiden perusteella. Vertaistuessa painotetaan jokaisen ihmisen olevan paras asiantuntija omaa elämäänsä koskevissa asioissa. (Jantunen 2010, 85. Hyväri 2009, 8-11.)

Vertaistuen avulla pystytään vahvistamaan ihmisen voimaantumista ja identiteettiä, sekä auttamaan uuden identiteetin rakentumista. Vertaiset jakavat keskenään kokemuksia ja yhdessä pyrkivät ratkaisemaan tai helpottamaan elämäntilannettaan. Vertaistuellla on mahdollista lieventää ja purkaa syrjäytymisen aiheuttamia haittoja ja luoda uusia toimintamalleja joilla kiinnittyä yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. (Mikkonen 2011, 205.)

Yksi sosiaalisen tuen muodoista on järjestöjen tarjoama vertaistuki. Vertaistuki on erityinen tukimuoto niille, joille muut tarjolla olevat tukimuodot eivät sovellu tai tarvittua tukea ei ole riittävästi tarjolla erilaisten resurssiongelmien vuoksi. Vertaistukea toteutetaan vertaisryhmä-, vertaistukiryhmä- tai tukihenkilö- toimintana. Vertaisryhmätoiminta on yleensä osallistumista, yhdessä toimimista ja osallisuutta. Vertaisryhmään osallistuvat henkilöt puhuvat ryhmästäänä minä. Vertaisryhmä voi olla tiedollinen, toiminnallinen tai pelkästään keskusteleva ja tukea antava ryhmä. Toiminnallisia vertaisryhmiä voivat olla esimerkiksi erilaiset ammatilliset ryhmät, harrastusryhmät tai koulutusryhmät. Vertaistukiryhmä taas keskittyy luomaan toisten auttamiseen ja tukemiseen tähtääviä vastavuoroisia suhteita, missä kriittisiä ja kriisiin johtaneita elämäntilanteita käsitellään yhdessä. Tukihenkilötoiminta voi olla vertaisen tai asiaan perehtyneen koulutetun tukihenkilön antamaa tukea. Kaikissa erilaisissa vertaistuen toteutusmuodoissa

ryhmän jäsenten välille voi syntyä yhteisöllisyyttä ja pitkiä luottamuksellisia ystävyysuhteita, jotka taas kasvattavat henkilön sosiaalista pääomaa. (Mikkonen 2011, 205-207.)

Yhteiskuntatieteilijöiden mukaan vertaistoiminta ja vertaistuki yhdistetään useasti sosiaalisen pääoman käsitteeseen. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan osallistumista erilaisten ryhmien toimintaan, vapaaehtoistyötä, liittymistä erilaisiin verkostoihin ja osallistumista kansalaistoimintaan. Sosiaalinen pääoma kasvaa, kun ihminen saa tukea ja luottamusta kanssakulkijoilta toimiessaan edellä mainittujen ryhmien ja verkostojen jäsenenä. Terveys 2000-tutkimus on osoittanut, miten sosiaalisen pääoman kasvu on vaikuttanut positiivisesti ihmisen vointiin. Sosiaaliseen toimintaan osallistuneet ihmiset tuntevat itsensä terveemmiksi kuin toimintaan osallistumattomat. ( Jantunen 2010, 86.)

### **3.4.1 KRIS ry:n tarjoama vertaistuki**

KRIS ry:n tavoitteena on tukea rikos- ja päihdekierteessä olevia ihmisiä vertaistuen periaatteella. Tarkoituksena on edistää vaikeasti työllistettävien mahdollisuuksia palata työelämään tai koulutukseen. KRIS ry työskentelee myös syrjäytymisuhan alla olevien ja rikoskierteeseen ajautuvien nuorten parissa. Toiminnan neljä perusajatusta ovat päihdeettömyys, rehellisyys, toveruus ja yhteisvastuullisuus. Näiden perusteiden pohjalta rikos- ja päihdetaustaista henkilöä tukee yhteisö, joka tietää mitä haasteita ja vastuksia henkilö vapautumisensa jälkeen kohtaa. Auttaminen on sekä henkistä ja sosiaalista tukemista, että konkreettista avun tarjoamista asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioiden. KRIS:n vertaistukihenkilöillä on omakohtainen kokemus rikollisesta elämäntavasta. KRIS tekee lisäksi vapautumiseen valmistavaa työtä, jolloin asiakasta tavataan jo vankeusaikana, ja vapautumista suunnitellaan yhdessä vangin ja viranomaisten kanssa. (KRIS Oulu Ry 2017.)

### **3.5 Palveluohjaus**

Palveluohjaus-termillä tarkoitetaan asiakaslähtöistä sosiaali- ja terveysalan asiakastyötä, jossa vahvistetaan asiakkaan itsenäistä elämänhallintaa ja yksityistä verkostoa hyödyntämällä asiakkaan voimavaroja hänen elämänsä haastekohdissa (Suomen palveluohjausyhdistys 2017). Kaija Hänninen (2007) on määritellyt palveluohjauksen kattokäsitteeksi, joka koostuu eritasoisista palveluohjauksen työotteista ja –



malleista. Palveluohjaus voidaan käsittää kolmitasoisena palvelumuotona, joka koostuu yksilökohtaisesta palveluohjauksesta, palveluohjauksellisesta työotteesta sekä ohjauksesta ja neuvonnasta.

Asiakaslähtöisesti toteutetussa palveluohjauksessa asiakas halutaan nähdä sekä kokonaisuutena että yksilöllisenä persoonana, jolla on oma yhteisönsä, kulttuurinsa ja jäsenyytensä yhteiskunnassa. Keskeistä on asiakkaan voimavarojen tukeminen, toiveikkuuden ylläpitäminen ja suuntautuminen tulevaisuuteen. (Hänninen 2007, 11.)

Monissa maissa palveluohjaus on otettu käyttöön sen vuoksi, että asiakkaan palvelut pystytään sovittamaan paremmin yhteen ja näin ollen edistämään julkisen puolen palvelujen kohdentamista. Palveluohjaus on prosessi, jonka pääasiallisena tarkoituksena on määrittää ihmisten yksilölliset palvelutarpeet ja sovittaa niiden kanssa yhteensopivat palvelut yhdeksi ehjäksi kokonaisuudeksi. (Ala-Nikkola & Sipilä 1996, 16.)

Useita päällekkäisiä sosiaalisia ja muita ongelmia omaavilla henkilöillä on usein haasteita, joita he eivät pysty itse ratkaisemaan. Kaikki ongelmat eivät kuitenkaan ole tulleet asiakkaan itsensä aiheuttamana. Asiakas on saattanut olla jo useita vuosia erilaisten palveluiden piirissä saamatta tavoitteidensa ja tarpeidensa mukaista tukea tai apua. Useista yhtäaikaista ongelmista kärsivällä asiakkaalla saattaa olla lukuisia eri tahoja, joiden välille vastuu arjen eri palasista jakautuu, mutta mikään näistä tahoista ei kanna vastuuta tai ei halua kohdata asiakasta kokonaisuutena. Tämän vuoksi asiakas on saattanut syrjäytyä palveluiden väliin tai niiden ulkopuolelle. (Suomen palveluohjausyhdistys 2017.)

Palveluohjauksen ensisijainen tavoite on aina asiakkaan elämänlaadun parantaminen. Ohjauksella halutaan tukea asiakasta löytämään omat voimavaransa ja ottamaan ne käyttöön elämän solmukohdissa. Palveluohjauksen piiriin ajautuneella asiakkaalla on usein vaikeuksia elämänhallinnassa, minkä vuoksi tarve palveluohjaukselle on syntynyt. Asiakkaiden, joilla on vaikeuksia elämänhallinnassa sekä useiden eri palvelujen tarvetta, on vaikeaa sitoutua pitkäjänteiseen ja säännölliseen työskentelyyn, mutta toisaalta juuri tarvetta elämän kokonaisvaltaiseen tukemiseen. Nämä asiakkaat hyötyvät palveluohjauksesta kaikkein eniten. (Suomen palveluohjausyhdistys 2017.)

Asiakas on saattanut luoda itselleen pitkään jatkuneita haitallisia toimintamalleja kuten esimerkiksi päihitteiden käytön. Palveluohjauksella pyritään auttamaan asiakasta ottamaan käyttöön sellaisia sisäisiä voimavaroja, taitoja ja kykyjä, joilla pystytään korvaamaan nämä negatiiviset toimintamallit. Tavoitteena on saada asiakas muuttamaan ajatteluaan ja toimintaansa siihen suuntaan, että hän oppii luottamaan

omaan kykyynsä toimia oikein haastavissa tilanteissa. Palveluohjaus pyrkii antamaan asiakkailleen avaimet toimia tulevaisuudessa omassa ympäristössään ilman palveluohjaajan tukea. (Suomen palveluohjausyhdistys 2017.)

### 3.5.1 VST-hankkeen tarjoama palveluohjaus

VST-hankkeen tarkoituksena oli tarjota mukanaolijoille henkilökohtaista palveluohjausta, jonka tavoitteena oli tunnistaa asiakkaan yksilölliset tarpeet järjestämällä hänelle tarvittavat palvelut ja tuki käytävissä olevien resurssien avulla. Hankkeessa mukana olleet koulutetut työntekijät huolehtivat yhdessä asiakkaan kanssa hänen tarvitsemiensa palvelujen suunnittelusta, hankkimisesta ja yhteensovittamisesta. Myöskin palveluohjaaja valvoi asiakkaan asioiden etenemistä suunnitelman mukaisesti. (VST Opas 2017.)

Valmiuksia Siirtyä Työelämään- hankkeen palveluohjaus käsitti seuraavat palvelut:

- \* Tietoa ja tukea asiakkaalle palveluista ja niihin pääsystä
  - \* Kontaktien avaaminen palveluihin
  - \* Toiminta- ja toimenpidesuunnitelman laatiminen yhdessä asiakkaan ja tarvittavan yhteistyöverkoston kanssa
  - \* Palveluiden ja tuen suunnittelu sekä tarvittavien palveluiden hankkiminen
  - \* Oma palveluohjaaja KRIS-Oulu ry:ssä
  - \* Asiakkaan aktiivinen asioiden hoitaminen
  - \* Palveluiden koordinointi ja ohjaaminen kokousten, yhteydenpidon ja verkostotapaamisten avulla
  - \* Säännöllinen yhteydenpito asiakkaaseen
  - \* Palvelutavoitteiden toteutumisen seuranta, palveluiden ja tukitoimien etenemisen varmistaminen sekä tarvittaessa palvelukokonaisuuden korjaaminen
- (VST Opas 2017)

## 4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

### 4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksemme aiheena oli Valmiuksia Siirtyä Työelämään (VST)- hankkeen merkityksen tutkiminen hankkeessa mukana olleen päihde- ja rikostaustaisen henkilön kokemana. Tutkimuksessa selvitimme, kuinka rikos- ja päihdetaustainen haastateltava koki vertaistuen ja ammatillisen tuen auttaneen häntä pyrkimyksissä rikoksettomaan ja päihteettömään elämäntapaan.

Tutkimuksen tavoitteena oli saada vastaukset tutkimuskysymyksiin:

1. Mitä ongelmia haastateltava kohtasi ja millaista tukea ja apua integroitumiseen haastateltava on saanut hankkeeseen osallistuessaan?
2. Miten hanke on auttanut haastateltavaa elämänhallinnassa ja arjen haasteista selviytymisessä?

Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa tavoitteena on kohdata ihmisen omaa kokemusta todellisuudesta, ja tavoittaa ihmisen itsensä merkitykselliseksi kokemia tapahtumaketjuja. Tutkimuksessa ei etsitä yhtä totuutta, vaan tutkimusaineisto on apuväline asioiden ja ilmiöiden ymmärtämiseen. Työssämme käytimme narratiivista lähestymistapaa. Siinä kertoja voi ymmärtää itseään kertomuksen avulla, sekä jäsentää omaa identiteettiään tarinan välityksellä. Saatu aineisto käytiin läpi käyttäen narratiivista analyysia ja aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

### 4.2 Laadullinen tutkimus

Laadullisessa tutkimuksessa perehdytään ihmisten väliseen merkitysten maailmaan. Merkityskokonaisuudet ilmenevät ajatuksina, toimintana, päämäärien asettamisena ja esimerkiksi yhteiskunnan rakenteina. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata ihmisen omaa kokemusta todellisuudesta, ja tarkoituksena on tavoittaa ihmisen itsensä merkityksellisiksi kokemiaan tapahtumaketjuja, kuten oman elämän kulkua tai elämäntapahtumia pidemmältä aikaväliltä. (Vilka 2005, 97.)

Laadullisella tutkimuksella ei haluta löytää yhtä ainoaa totuutta, vaan halutaan kysyä miksi. Tutkijan tulee tiedostaa oma sensitiivisyytensä ja kokemuksensa merkitys tulkitessaan tutkittavan kokemuksia.

(Vilka 2005, 98.) Laadullista tutkimusta tehtäessä ei tutkimusaineiston koko ole oleellinen, vaan pikemminkin sen laatu. Tutkimusaineiston on tarkoitus toimia vain apuvälineenä pyrittäessä ymmärtämään asioita tai erilaisia ilmiöitä. Tilastollisia yleistyksiä tärkeämpää on esimerkiksi miettiä vanhojen käsitysmallien paikkaansa pitävyyttä sekä tarjota mahdollisuus ajatella asioista toisin. Tämä tavoite on mahdollista saavuttaa pienelläkin tutkimusaineistolla, jos analyysi tehdään perusteellisesti. Tutkimusaineiston määrää oleellisempaa on se, millaisella aineistolla saadaan kattava kuvaus tutkimusongelmaan. Tutkimusaineiston kokonaisuuden laatu on ratkaiseva. Laadullisessa tutkimuksessa ei välttämättä ole mielekästä pyrkiä tekemään tulkintoja käyttäen pelkästään yhtä menetelmää, kuten esimerkiksi haastattelua, elämäkertoja tai kuvamateriaalin analysointia. Tutkija saattaa hyötyä erilaisten aineistojen yhdistelemisestä, ja monipuolinen tutkimusaineisto voi olla rikkaus pyrittäessä lisäämään ymmärrystä tutkitavasta ilmiöstä. (Vilka 2005, 126–127.)

Teoreettinen osuus on tärkeä elementti laadullisen tutkimuksen tuottamisessa. Teoriaosuus eli viitekehys koostuu eri käsitteistä ja niiden välisestä merkityksellisyydestä. Viitekehys kuvaa keskeiset käsitteet, käsitteiden väliset suhteet ja myöskin sen mitä tutkittavasta aiheesta on jo aikaisemmin tiedetty. Havaintojen teoreettinen selittäminen on välttämätöntä laadullisen tutkimuksen onnistumiseksi. Tutkija päättää tutkimusasetelman oman ymmärryksensä ja kokemuspohjansa perusteella. Tämän vuoksi saatu tieto ei välttämättä ole täysin objektiivista. Tutkimustulosten luotettavuuden varmistamiseksi teoria on yksi tutkimuksen tärkeimmistä lähtökohdista, jotta inhimillisyydestä johtuvat virheet saadaan korjattua. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 18-20.)

Laadullisessa tutkimuksessa suositaan ihmisen käyttämistä tiedon keräämisessä. Tutkittavat ihmiset valitaan tarkoituksenmukaisesti ja tutkimuksen menetelmät valitaan siten, että saadaan tutkittavien omat näkökulmat ja äänet kuuluviin. Metsämuurosen (2008, 14) mukaan laadullinen tutkimus sopii käytettäväksi silloin, kun haluaan saada tietoa tietyissä ryhmissä mukana olleiden yksittäisten henkilöiden merkitysrakenteista. Laadullisen tutkimuksen yksi ydintehtävistä on merkitysrakenteiden tulkitseminen. (Alasuutari 1994, 64.)

### **4.3 Narratiivinen tutkimus**

Narratiivisen tutkimuksen tarkoituksena on kohdistaa huomio itse kertomukseen tiedon rakentajana ja välittäjänä. Narratiivisen tutkimuksen pääasiallinen tarkoitus on kokemuksen laadun ja merkityksen ym-

märtäminen. Tutkimus ei halua selittää kokemusta eikä ennustaa sen seurauksia (Liikka 2003, 19). Narratiivinen tutkimus on kokenut vahvan nousun eri tieteenalojen tutkijoiden joukossa. Narratiivisuudella on pitkä historia filosofian ja kirjallisuuden piirissä. Suomessa narratiivisuus yleistyi 1980-luvun puolivälissä. Viime vuosikymmeninä narratiivisesta käänteestä on ruvettu puhumaan elämäkerrallisena käänteenä. Tiedekäsityksen muutos näkyy siinä, että on huomattu, kuinka kertomukset ja niiden kuuleminen ovat keskeinen osa tietämisen prosessia. Ihminen ymmärtää itseänsä kertomuksen kautta ja pysyy jäsentämään omaa identiteettiään joka päivä uudestaan tarinoiden välityksellä. (Aaltola & Valli 2007, 142–146.)

Narratiivisen tutkimuksen ero perinteiseen laadulliseen tutkimukseen on se, että siinä huomio kohdistuu yksilöiden henkilökohtaiseen tapaan antaa merkityksiä asioille tarinoiden kautta. Laadullisessa tutkimuksessa tietoa kerätään ennalta suunniteltujen ja jäsenettyjen haastattelukysymysten kautta. Näissä merkitysten anto jää tutkijan itsensä varaan. Narratiivisella tutkimuksella ei haluta tuottaa yleistettävää tietoa, vaan henkilökohtaista ja subjektiivista tietoa. Muissa tutkimusmenetelmissä tätä pidetään heikkoutena, mutta narratiivinen tutkimus näkee sen vahvuutena. Tieto pääsee esiin kaikkine monine äänineen ja ihmisten henkilökohtainen näkemys pääsee kuuluviin. Tieto ei ole vallan väline vaan joukko pieniä kertomuksia. (Aaltola & Valli 2007, 155–156.)

Elämäntarinoissa ihminen muistelee omaa elämäänsä kokonaisvaltaisesti ja kertoo sen omin sanoin (Heikkinen 2010, 145). Suomessa tehdyssä narratiivisessa tutkimuksessa on käytetty käsitteinä tarinaa, kertomusta ja narratiivia. Tarinalla tarkoitetaan pelkkää kokemusta, kun taas kertomus on vuorovaikutuksessa tuotettu prosessiluonteinen ja aikajanalle sijoittuva juonellinen tapahtumaketju, joka saattaa sisältää useita ihmisen tarinoita. Narratiivi pitää sisällään tarinan, kertomuksen sekä tutkijan kuvaaman ilmiön ja on siten tutkijan analyysin tulos. (Vuokila-Oikkonen, Jauhonen & Nikkanen 2001, 86-87.)

#### **4.4 Narratiivisen aineiston analyysi**

Opinnäytetyön aineisto on yhden henkilön kokemuksiin perustuvaa narratiivista aineistoa, jossa tutkitavalle on annettu mahdollisuus kertoa tarinansa vapaasti omin sanoin. Lopputulos on puhuttuna kerrottu proosamuotoinen tarina, jonka opinnäytetyön tekijät ovat toimittaneet kirjalliseen muotoon. Narratiiviselta aineistolta voidaan monesti vaatia enemmänkin kerrotun kertomuksen tunnuspiirteitä kuten selkeää juonta, jossa tarinalla on alku, keskikohta ja loppu. Yksinkertaisimmillaan voidaan kuitenkin puhua

mistä tahansa kerrontaan perustuvasta aineistosta, jolle ei välttämättä ole asetettu vaatimusta eheän, juonellisen kertomuksen tuottamisesta. (Aaltola & Valli 2007, 147.)

Aineiston narratiivisessa käsittelytavassa on kaksi erilaista kategoriaa: narratiivien analyysi sekä narratiivinen analyysi. Narratiiveja analysoimalla voidaan luokitella kertomukset erilaisiin tapaustyypeihin, kategorioihin tai metaforiin. Narratiivisessa analyysissä pyritään tarkastelemaan aineiston kertomuksia ja tuottamaan niiden pohjalta uusi kertomus. Aineiston kertomuksia ei narratiivisessa analyysissä luokitella, vaan pyritään tuomaan esiin aineiston kannalta oleellisia teemoja. (Aaltola & Valli 2007, 148.)

Narratiivinen tutkimus osuu tieteellisen tekstin ja kaunokirjallisuuden väliselle raja-alueelle. Narratiivisessa analyysissä huomio kohdistuu juonelliseen, ajassa eteenpäin liikkuvan tarinan tuottamiseen. Voidaan myös ajatella, että kaikki tutkijoiden aikaansaamat tutkimukset ja erilaiset raportit ovat fiktiivisiä, koska loppujen lopuksi kaikki tutkimustekstit ovat tutkijoiden itsensä tekemiä erilaisia tulkintoja ja näkökantoja tutkimusaineiston pohjalta. (Aaltola & Valli 2007, 149–150.)

#### **4.5 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi**

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin pääasiallisena tavoitteena on löytää aineistosta jonkinlainen logiikka toiminnalle tai esimerkiksi rakentaa tutkimusaineistoa käyttämällä tyypillinen kertomus. Alkuun tutkija kerää tarvittavan aineiston ja sen jälkeen päättää, mistä toiminnan logiikkaa tai kertomusta aletaan etsiä. Tämän vaiheen jälkeen tutkimusaineisto pelkistetään. Pelkistämällä tarkoitetaan tutkimusongelman kannalta epäolellisen informaation karsimista. On tärkeää, että tutkimusaineisto tiivistetään tai pilkotaan osiin. Apuna informaatiotulvan hallintaan ovat tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 102, 110–115.)

Aineisto ryhmitellään uudeksi yhtenäiseksi kokonaisuudeksi sen mukaan, mitä tietoja tutkimusaineistosta halutaan etsiä. Muodostuneet uudet ryhmät nimetään niiden sisältöä parhaiten kuvaavalla käsitteellä. Tuloksena muodostuu luokitteluja, käsitteitä tai teoreettinen malli. Tutkimustulosten avulla pyritään tarkastelemaan ja ymmärtämään tutkittavan kuvaamaa merkityskokonaisuutta. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on ensisijaisesti ymmärtää ja uudistaa tutkittavien toiminta- ja ajattelutapoja tutkimuksessa muodostuneiden käsitteiden, luokitusten tai mallien avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 102, 110–117.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa eri vaiheisiin. Tutkijan tulee tuntea aineisto perinpohjaisesti ja erilaiset käsitteet täytyy aukaista teorian tiedon avulla. Tämän jälkeen tutkija sisäistää tutkimansa aiheen, jonka mukaan aineisto luokitellaan alustavasti. Seuraavana vaiheena täsmennetään tutkimustehtävä ja käsitteet. Aineistoa luokitellaan uudelleen löydettyjen poikkeavuuksien ja ilmiöiden esiintymistiheyden mukaan. Aineistosta saatuja tietoja kyseenalaistetaan ja yritetään horjuttaa löydetyn tiedon valossa. Analyysin viimeisenä vaiheena tulkitaan tieto, jonka perusteella tehdään johtopäätökset. (Metsämuuronen 2008, 56.)

#### **4.6 Tutkimusaineisto**

Opinnäytetyöhömmme haastattelimme yhtä VST- hankkeessa mukana ollutta henkilöä. Alkuperäisen suunnitelman mukaan haastateltavia olisi ollut kaksi. Koska toista haastateltavaa ei lopulta tavoitettu, toinen haastattelu jäi tekemättä.

Tutkimuksessa työelämäntahona toimii KRIS Oulu ry. Koska työlle on selkeä tarve, ja opinnäytetyön aihe on molempia tekijöitä kiinnostava, yhteistyö KRIS Oulu ry:n kanssa on ollut luontevaa.

Haastattelu haluttiin toteuttaa avoimena haastatteluna, jossa haastattelija selvittää haastateltavan mielipiteitä, ajatuksia, tunteita ja käsityksiä sitä mukaa kuin ne aidosti tulevat esiin keskustelun kuluessa. Etenkin narratiivisessa tutkimuksessa haastattelun avoimuus auttaa haastateltavaa oman tarinansa julkittuomisessa. Avoin haastattelu soveltuu hyvin kokemuksellisuutta tavoitteleviin tutkimuksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 45-46.)

Avoimessa haastattelussa käytettävät kysymykset ovat avoimia eikä vastausvaihtoehtoja muotoilla valmiiksi. Haastateltavan annetaan puhua asiasta vapaasti. Haastattelun aiheet päättää haastattelija. Keskustelu voi mennä syvälliseksikin, ja haastattelun ei ole pakko pitäytyä asiassa. Haastattelun edessä jo saatujen vastausten avulla voidaan luoda uusia kysymyksiä. Avoin haastattelu lähestyy keskustelua, ja haastattelija jäsentää saadun tiedon myöhemmin. Avoimen haastattelun toteuttaminen vaatii runsaasti aikaa ja aitoa kiinnostusta aiheeseen, sillä vuorovaikutus- ja haastattelutaitojen lisäksi avoimessa haastattelussa korostuu haastattelijan persoonallisuuden merkitys. Avoin haastattelu soveltuu arkaluontoisiin aiheisiin, muisteluihin, heikosti tiedostettuihin tai käsitteellistettyihin ilmiöihin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 45.)

Tämän opinnäytetyön perustana toimiva haastattelu on suoritettu KRIS Oulu ry:n toimitiloissa kesällä 2017. Haastateltava on suostunut mukaan vapaaehtoisesti, ja hänellä on ollut missä tahansa vaiheessa opinnäytetyöprosessia mahdollisuus kieltäytyä ja kieltää haastattelunsa käyttäminen. Haastateltavan toivomuksesta vain toinen opinnäytetyöntekijä oli paikalla, koska haastateltava ja haastattelija tunsivat toisensa entuudestaan. Tämä seikka lisäsi haastattelun luontevuutta ja haastateltavan halua kertoa tarinansa ilman ulkopuolisten henkilöiden aikaansaamaa sensuuria.

Haastateltavan toivomuksesta haastattelua ei nauhoitettu, vaan haastattelija teki tilanteessa muistiinpanoja. Haastattelu kirjoitettiin kokonaisuudessaan muistiin heti haastattelutilanteen jälkeen. Näin pyrittiin varmistamaan, ettei mitään jää pois, eikä kerrotun merkitys muutu. Haastattelun nauhoittaminen ja litteointi olisi tosin helpottanut tutkijoiden työtä tutkimusaineiston läpikäymisessä.

Haastattelussa edettiin keskustelutyyliä, apukysymyksiä hyväksi käyttäen. Kysymykset on esitetty toisaalla tässä työssä. Haastateltavalle kerrottiin, että hänen ei toivota keskittyvän kysymyksen aihepiirissä pysymiseen, vaan on suotavaa kertoa mieleen tulevista asioista, vaikkei se suoraan kysymykseen liittyisikään. Samoin kerrottiin, ettei haastattelussa etsitä oikeita tai vääriä vastauksia, vaan tärkeintä on haastateltavan oma kokemus. Tilanteissa, joissa haastateltavan sanomaa olisi voinut tulkita usealla eri tavalla, esitettiin haastateltavalle tarkentavia kysymyksiä, jotta vastaukset tulisivat varmasti esiin haastateltavan tarkoittamalla tavalla. Haastattelusta saamaamme tietoa ei käytetä muuhun kuin tähän opinnäytetyöhön. Tekstistä ja haastattelusta on tarkoituksella jätetty pois nimi, ikä, sukupuoli ja paikkakunta, sekä sellaiset yksityiskohdat, jotka voisivat aiheuttaa haastateltavan tunnistamisen.

Koska haastattelijalla oli jo ennakkoon jonkinlainen tietämys selvitettävästä asiasta, on haastattelija sekä haastattelun kirjaamisvaiheessa, että myöhemmin tämän työn edetessä joutunut toistuvasti varmistelemaan, että tuotettu teksti on haastateltavan, ei haastattelijan kertomaa.

#### **4.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus**

Opinnäytetyön tekijöillä on eettinen vastuu tekemästään tuotoksesta. Etiikan käsite tarkoittaa ihmisen sisäistä kykyä oikean ja väärän tunnistamisessa. Etiikka liittyy jokapäiväiseen arkiseen elämään moraalisenä näkökulmana. Ihminen käy eettistä pohdintaa miettiessään suhtautumistapaansa kohdatessa erilaisia tilanteita ja pohtiessaan mikä niissä oli sallittavaa. Etiikka ja moraali säätelevät ihmisten välistä elämää erilaisilla tavoilla, rajoilla ja totumuksilla. Tutkimusetiikan käsitteellä tarkoitetaan tieteellisten



käytäntöjen noudattamista (Vilkkä 2005, 29). Tutkimusta tehdessä eettisten normien ja lakien vankka tuntemus voi auttaa tutkijaa tutkimusetiikan sisäistämisessä ja ratkaisujen tekemisessä. Tutkimuksen tekijä kuitenkin tekee itse lopulliset valinnat ja ratkaisut työssään, sekä kantaa itse vastuun tekemästään tutkimuksesta. (Kuula 2011, 21.)

Tutkimuksen eettisyyteen kuuluu myös yksityisyyden suoja (Kuula 2011, 75). Tässä opinnäytetyössä haastateltavan anonymiteetin kannalta on tärkeää, että tutkimusaineisto pidetään salassa. Tutkimusta suunniteltaessa tulee miettiä, että voiko tutkimus aiheuttaa seuraamuksia siinä mukana oleville haastateltaville. Tutkijoiden tulee etukäteen varmistaa haastateltavilta suostumus mukanaoloon. Haastattelumuistitteenpanot sekä muu aineisto, joista henkilö voidaan tunnistaa, ovat arkaluontoisia materiaaleja. Tutkimusaineistoa kerätessä ja sitä säilyttäessä on tärkeää varmistaa, ettei aineisto joudu väärin käsiin. Tutkimuksen päätyttyä kaikki haastateltavaan liittyvä aineisto tuhoetaan. (Vilkkä 2005, 35.)

Laadullisen tutkimuksen tulosten luotettavuutta on hankala arvioida tai mitata, koska esimerkiksi haastattelusta saatu aineisto on aina uniikkia. Tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä voidaan kuitenkin arvioida sen perusteella, miten hyvin tutkija on onnistunut toteutuksessa ja miten hyvin tutkimuksen kulku on kuvattu ja kuinka tutkimuksen tulokset on perusteltu. Haastatteluista esille nostetut otteet perustelevat tutkimuksessa syntyneitä päätelmiä. Tutkijan täytyy myös perustella ratkaisunsa tutkimusta tehdessä ja arvioida niiden onnistumista ja toimivuutta tavoitteiden kannalta. (Vilkkä 2005, 197, Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 231–233.)

Opinnäytetyön aineiston luotettavuuteen vaikuttavat myös lähteiden ikä, tunnettavuus ja uskottavuus. Opinnäytetyössä käytettävien lähteiden tulisi olla mahdollisimman uusia, jotta tuotettu tieto ei olisi vanhentunutta. Lähdemateriaalia etsittäessä tutkijan tulee myös huomioida, että lähteiden laatu on määrää tärkeämpää. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 72–73.)

## 5 HAASTATTELU

Haastattelu tehtiin heinäkuussa 2017. Halusimme pitää haastattelutilanteen mahdollisimman luontevana sekä luoda turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin, jotta haastateltava kykenee kertomaan tarinansa ilman pelkoja seuraamuksista. Haastattelua ei nauhoitettu.

Haastattelun tueksi luotiin alla olevat kysymykset. Haastattelutilanteessa sovittiin, että kysymyksissä ei tarvitse pitäytyä, vaan että keskustelunomaisesti edetään, ja puhua voi kaikesta mitä mieleen tulee. Haastattelu kesti noin puolitoista tuntia, ja se kirjattiin muistiinpanoja hyödyntäen heti haastattelutilanteen jälkeen.

### Haastattelukysymykset

1. Kerro vähän taustaa, lähtötilannetta
2. Miten ja miksi tulit mukaan VST- hankkeeseen ja KRIS Oulun toimintaan?
3. Mikä hankkeen myötä muuttui?
4. Mitä opit/teit/harjoittelit hankkeen aikana?
5. Minkälaista tukea sait?
6. Mitä näet tulevaisuudessasi?

Haastattelun aluksi haastateltava kertoo hieman lähtötilanteestaan.

Peruskoulun jälkeen kävin puoli vuotta ammattikoulussa sähköpuolta. Se meni alakuun yllättävän hyvin. Sitte sattui kaikkea paskaa yhtä aikaa, ja löysin ne aineet. Koululta sai kaikkea. Ihan kaikkea...

Haastateltava on tullut VST- hankkeeseen ja samalla KRIS Oulu ry:n toimintaan mukaan kesällä 2015. Hänet tavoitettiin KRISin etsivän työn kautta, kun vastaava hanketyöntekijä otti häneen yhteyttä, kertoi toiminnasta ja houkutteli mukaan. Haastateltavalla on taustallaan v.-97 alkanut huumausaineriippuvuus, sekä useita tuomioita mm. omaisuus-, väkivalta- ja huumausainerikoksista. Vankeusrangaistuksia hän on suorittanut neljä kertaa.

Ajatus muutoksesta syntyi viimeisimmän tuomion aikana tai pian sen jälkeen.

Kun pääsin viimesen kerran pois (vankilasta), heiluin jonku aikaa vähä siellä täällä. Sitte mää tajusin, että kaikki kaverit on joko linnassa tai kuolleet. Olin itekki aika huonossa kunnossa. Mietin, että ei helevetti tämä näin voi jatkua. Tässä käy vielä huonosti.

Haastateltavan päihderiippuvuus oli kestänyt varsin pitkään, ja vanhoihin ympyröihin oli helppo palata vapautumisen jälkeen, kun muutakaan ei tiedossa ollut. Positiivista tilanteesta oli se, että haastateltavan vanhemmilla oli tarjota asunto ja perheen tuki.

Kaikilla ei kuitenkaan oo. Tiijän, että moni on hankaluuksissa jo vappautumista seuraavana päivänä.

Tavattuaan hanketyöntekijän, keskusteltuaan tämän kanssa tilanteestaan, tulevaisuudestaan ja VST-hankkeen tarjoamista mahdollisuuksista, haastateltava päätti lähteä mukaan, kun sen hetkinen tilanne ei enää itseäkään miellyttänyt. Ensisijaisena tavoitteena haastateltavalla tuossa vaiheessa oli päihderiippuvuudesta vapautuminen ja sen myötä rikos- ja vankilakierteen katkaiseminen.

Ei se vankilaelämä mitään herkkua oo. Mietin, että pittää muutaki elämää olla. Että tämä on nyt nähty.

Keskusteltaessa muista hankkeen mukanaan tuomista muutoksista (päähteettömyyden lisäksi), haastateltava nimeää empimättä ”elämänrytmin”. Haastateltava kertoo, kuinka se, että oli aikataulut joita noudattaa ja joihin sitoutua, antoi säännöllisyyttä päivä- ja viikkorytmiin, ja tunteen siitä, että elämä on jollain tapaa hallittua ja hallinnassa. Se myös helpotti tavoitteisiin pyrkimistä.

Kun pitää aamulla lähtiä johonki. Aikataulut. Pittää mennä ja tehdä. Hoitaa hommia, vaikka pieniäkin. Pittää kiinni aikatauluista, siitä mitä on sovittu. Onhan se hyvä että on joku järjestyks päivissä. Että ei vaan loju jossain kämpässä ja kuluta aikaa...

Hankkeen aikana mukanaolijat ovat harjoitelleet arjentaitoja ja elämänhallintaa. Ruuanlaitto, siivous ja omien asioiden hoitaminen ei välttämättä onnistu ilman harjoitusta, jos ihminen on vuosikausia elänyt ilman, että hänellä on ollut voimavaroja, tarvetta tai motivaatiota niistä selviytymiseen. Useat vankilakertaisuudet aiheuttavat lisäksi laitostumista, joka vaikeuttaa elämänhallintaa siviilissä.

Eihän siellä (vankilassa) tarvi ite mieltä. Meet ja teet niin ku käsketään. Samanlaista kaavaa se on joka päivä. Ei siltä laitostumiselta vaan voi välttyä.

Haastateltava aloitti projektissa ensin kuuden (6) kuukauden työkokeilulla, jonka jälkeen aloitettiin kuntouttava työtoiminta sosiaalisin perustein. Toiminnassa haastateltava on osallistunut mm. ruoka-avun

jakamiseen, tehnyt erilaisia kunnostus- ja korjaustöitä, kiinteistöhuoltotöitä, järjestö- ja toimistotöitä sekä toiminut vertaistukena ja kokemusasiantuntijana.

Tärkeänä projektin mukanaan tuomana muutoksena haastateltava mainitsee myös entisestä elinpiiristä irtautumisen.

Pois entisistä piireistä. Jos oisin jäänyt kämpille, oisin kohta ollu takasin samassa sakissa. Tai siis siinä, ketä enää on hengissä. Emmää ois mitenkään pysynyt erossa aineista. En mitenkään...

Projektin alussa työntekijä oli haastateltavan tukena A-klinikalla, jossa tehtiin suunnitelma päihdekuntoutuksesta. Korvaushoitoa haastateltava ei halunnut. Alkuvaiheessa huumeseeuloja tehtiin kerran viikossa. Puhtaat seulat olivat edellytyksenä sille, että haastateltava sai uusittua hänelle määrättyt reseptilääkkeet, mm. särky- ja mielialalääkkeet. Haastateltava kokee, että hänen onnistumismahdollisuuksiinsa ei uskottu, ja se tehtiin hänelle myös selväksi. Tämän vuoksi käynnit tuntuivat erityisen epämiellyttäviltä. Toisaalta hän kertoo ymmärtävänsä suhtautumisen:

Tietenki ne epäili. Näkihän ne, että oon jo aiemmin ollu korvaushoidossa, mutta jätin sen vankilassa kesken. Ne oli varmoja, että retkahdus tulee. Se lääkäri varsinkin. Se ei uskonu vähääkään. Ja ne kyllä myös sano sen.

Edelleen muutoksiin haastateltava listaa säännöllisen ravinnon ja päihitteettömyyden mukanaan tuoman fyysisen kunnon kohenemisen.

Kaukaahan musta jo näki, että oon käyttänyt aineita. Sen kyllä näkee päälle päin ku vaan osaa kattua. Olin laiha, väsynyt ja tosi huonolla hapella.

Projektissa laitettiin päivittäin tavallisia arkiruokia, ja ruokatarvikkeita oli saatavissa myös kotiin mukaan. Säännöllisen, ravitsevan ruuan ansiosta haastateltavan fyysinen vointi on parantunut, paino nousut terveissä puitteissa, ja kunto sekä yleinen jaksaminen kohentunut haastateltavan mielestä selvästi.

Haastateltava pohtii hankkeessa oppimiaan asioita, ja listaa sen jälkeen erilaisia arjentaitoja. Jo edellä mainitun ruuanlaiton lisäksi opeteltiin mm. oman elämän hallintaa ja vastuunottoa siitä, erilaisten hakeusten täyttämistä ja lähettämistä sekä asiointia virastoissa ja verkossa.

Hanketyöntekijän opastamana on tutustuttu eri virastojen ja laitosten nettisivuihin. On hankittu henkilöllisyystodistus ja verkkopankkitunnukset, sekä opeteltu niillä tunnistautumista. On opeteltu tarkastamaan päätöksiä hanketyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijän avulla, sekä tekemään tarvittaessa valituksia tai oikaisuvaatimuksia päätöksiin. Tarvittaessa on ollut mahdollisuus saada selkokielellä apua sen selvittämiseen, mitä päätös pitää sisällään ja mihin se perustuu.

Kelan toimeentulohakemus ja semmoset. Se on hyvä, että se on verkossa. Pienellä paikkakunnalla kaikki tuntee (toisensa). Luukulla saa palvelua monesti pörstäkertoimen mukaan. Ihan on virkailijasta kiinni se asenne. Verkossa kun täyttää, ja saa sieltä sen päätöksen, ni se on sitte siinä.

KRIS:n toiminta perustuu neljään peruseriaatteeseen: päihdeettömyyteen, rehellisyyteen, toveruuteen ja yhteisvastuullisuuteen. Hankkeen aikana saamastaan tuesta haastateltava kokee merkityksellisimmäksi tuen päihdeettömyyteen. Koska toiminta on täysin päihdeetöntä, mahdollisuus onnistua on parempi kuin ympäristössä, jossa aineita edelleen käytetään. Toiminnassa on mukana samassa tilanteessa olevia ihmisiä, jotka kamppailevat samankaltaisten ongelmien parissa. Päihdekuntoutuja tietää ja tuntee mitä toinen käy lävitse, ja osaa sen vuoksi suhtautua tilanteeseen.

Jos täällä joku pyöris aineissaan mukana, ni eihän sitä itte pystyis vierestä kätteleen. Ni se on pakko olla että ihan nollaraja. Ei tuu muuten mittään.

Aineellisesta tuesta haastateltava mainitsee ruoka- ja vaateavun. KRIS- Oulu ry. saa lahjoituksena mm. ruokaa, vaatteita, taloustavaroita ja huonekaluja. Näitä se jakaa edelleen tarvitseville. Sen lisäksi että toiminnassa mukana olevat ovat oikeutettuja em. tukeen, osallistuvat he mahdollisuuksien mukaan tarvikkeiden toimittamiseen sellaisille henkilöille, jotka eivät, syystä tai toisesta, pääse itse niitä noutamaan. Avustustoimintaan osallistumisen haastateltava kokee palkitsevana.

Tuleehan siitä hyvä mieli, kun voi niitä ruokia toimittaa tarvitsijoille. Kun tietää että se on niille tärkeää. Tuntee välillä ittensäki tärkeäksi.

Vertaistuen merkitystä haastateltava kuvaa vastavuoroiseksi:

No oonhan mää saanu vertaistukea, ja oon sitä myös antanut

Saman taustaiset henkilöt puhuvat samaa kieltä, eikä asioita tarvitse kaunistella tai niistä vaieta leimaantumisen pelossa. Asioita voi käydä läpi sellaisena kuin ne aidosti kokee ja tuntee. Puhuminen myös hanketyöntekijöille on helppoa, kun asiat ja taustat ovat tiedossa.

Aika avoimesti mää nykyään puhun. En paljo jaksaa kaunistella. Vaikka ainahan se semmoinen leima on olemassa, ainaki omalla paikkakunnalla. Kytät pysäyttelee varalta ja vanhasta muistista, aattelevat, että kyllä se varmasti jottain on tehenny, ainahan se on tehenny. Että katoetaanpa kuitenkin varalta... Naapurit tietää, että tuo on ollu vankilassa, ja virastoissa kyllä tiijetään ja tunnetaan, naama on tuttu. Moni joutuu muuttamaan toiselle paikkakunnalle, että pääsee uuteen alakuun. Niin ku alottaan puhtaalta pöyvältä

Vertaistuessa korostuu selkeästi vastavuoroisuus. Kun tukea saa, sitä haluaa myös antaa. Toista hankelassa tilanteessa olevaa auttaessaan voimaantuu myös itse.

Ollaanhan me haettu sitä ek-vankia (elinkautisvanki) lomille ja saateltu takas. Auteltu asiointien hoitamisessa ja semmosta. Tuntuu se hyvältä ku tietää, että se toinen oikiasti tarvii sitä (tukea). Onhan se mukava tuntia ittensä jossaki tarpeelliseksi".

Haastateltava on toiminut myös KRIS Oulu ry:n kokemusasiantuntijana. Vierailuja on tehty kouluille ja oppilaitoksiin. Yhdistys on lisäksi järjestänyt itse ja osallistunut yhteistyötahojen järjestämiin erilaisiin opinto- ja infotilaisuuksiin.

Siis emmää mittään luentoja ala pitämään. Oon ollu kuitenkin siellä paikalla, ja halukkaat on saanu kysellä. Oon sitte kertonu mitä ne haluaa tietää. Kyllä mää nykyään jo voin kertua. Ei oo tarvetta salailla.

Vertaistuen lisäksi tukea on saanut hanketyöntekijöiltä, jotka ovat pysyneet samoina koko projektin ajan. Huomionarvoista on työntekijöiden sitoutuminen hankkeeseen. Ammattilaisten sitoutuminen kuntoutujan tavoitteisiin ja pitkäjänteinen työ on ehdottoman tärkeää luottamuksellisuuden ja vastavuoroisuuden aikaansaamiseksi. Tutuilta ja luotettavilta työntekijöiltä on helppoa kysyä apua kaikkiin mahdollisiin vastaan tuleviin ongelmiin.

Kyllähän ne täällä tietää jo musta kaiken. Aina ei tarvi alakaa selittää alusta asti...

Fyysisen ja psyykkisen voinnin parantuessa ja asioiden pikkuhiljaa järjestyessä haastateltava jaksaa jo suunnata katsetta kohti tulevaisuutta. Haastattelun aikaan haastateltavan elämässä paljon perusasioita on jo kunnossa. Haastateltavalla on asunto, ja suhteet perheeseen ja läheisiin ovat hyvät, joten tukea on saatavilla hankkeen ulkopuoleltakin. Päihteetön elämä jatkuu, vaikka täyttä varmuutta tulevaisuudesta

ei vielä olekaan. Työkokeilun ja työtoiminnan aikana on kartoitettu haastateltavan mahdollisuuksia sijoittua työmarkkinoille. Hanketyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijän kanssa yhdessä haastateltava on realistisesti miettinyt keinoja ”normaalielämään” ja yhteiskuntaan palaamiseen. Ammattiin opiskeleminen oppisopimuksella vaikuttaa luontevimmalta, koska ajatus vuosien istumisesta koulunpenkillä ei tunnu mahdolliselta. Koulutus, työ ja sen mukanaan tuoma mahdollisuus elinolojen järjestämiseen mieleisellä tavalla siintää tulevaisuuden toiveissa. Oman elämän projekti haastateltavalla on hyvällä mallilla, vaikka lopulliseen maaliin onkin vielä matkaa.

Jos sais sen oppisopimuspaikan ja pääsis joskus oikein töihin. Semmonen ruumiillinen työ ois hyvä. Toimistoon minusta ei oo. Emmää voi istua neljän seinän sisällä koko päivää. Metsurin työ ois kiinnostava. Tai joku vastaava. Semmonen työ, jossa saa ihan tosissaan tehdä...

## 5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyössämme halusimme selvittää miten VST- hanke vaikuttaa haastateltavan elämään kokemusten ja tuntemusten tasolla. Opinnäytetyön aiheessa kohtasi saumattomasti sekä työn tilaajatahon, KRIS Oulu ry:n tarve, että opinnäytetyön tekijöiden kiinnostus. Varsinainen hankeraportti oli tutkimuksesta laadittu ja hankkeen tulokset numeroina kirjoitettu jo ennen opinnäytetyön aloittamista. Sekä tilaajan että tekijöiden taholta haluttiin nyt saada kuuluviin ääni hankkeen sisältä, ytimeistä.

Alun perin oli tarkoitus haastatella useampaa henkilöä. Erinäisten sattumusten seurauksena kävi lopulta kuitenkin niin, että aiotuista haastateltavista loppuun asti pysyi matkassa vain yksi. Siitä huolimatta alkuperäisessä suunnitelmassa pysyttiin, joskin aikataulullisesti myöhässä. Asiaa pohdittiin yhteistyössä tilaajan ja tekijöiden kesken, ja lopputulos oli yksimielinen: Haluttiin esiin ihminen, joka on vaiheittain selvittänyt hankkeen avulla tiensä irti päihteistä ja rikoskierteestä, ja rakentaa itseään ja elämäänsä pala palalta kasaan selvittääkseen arjen haasteista ja täyttääkseen ne kriteerit, jotka yhteiskunta jäsenilleen asettaa. Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja paikan lunastaminen järjestelmässä ei ole helppoa sellaiselle, joka vuosikausia on elänyt elämää väliin vankeudessa, väliin päihteiden sumentamassa maailmassa, vapaana, mutta vailla normaalielämään kuuluvia kiintopisteitä, työtä, terveyttä, sosiaalista ja taloudellista turvaa. Kuntoutumis- ja eheytymisprosessi voi olla pitkä ja tuskallinen, ja sen aikana kaikki mahdollinen tuki on tarpeen. Siitä haluamme kertoa.

Ulkopuolisin silmin tarkastellen sekä KRIS Suomen keskusliitto ry. että sen paikallisyhdistykset, mukaan lukien KRIS Oulu ry., tekevät vertaistukijärjestönä mittaamattoman arvokasta työtä. Asenteet, ennakkoluulot ja leimaaminen ovat tämän päivän Suomessa edelleen totisinta totta. KRISin vertaistyön kohderyhmä, lainrikkoja- ja päihdetaustaiset henkilöt, ovat ilman vahvaa puolesta puhujaa ja ”tien raivaajaa” hyvin heikoilla monine ongelmineen. Hyvällä syyllä voidaan sanoa, että KRIS antaa äänen niille lukuisille hiljaisille, jotka ilman massiivisia ja tarkoin kohdennettuja tukitoimia jäisivät vaille huomiota, oman onnensa nojaan, reunalle, syrjään. KRIS tarjoaa heille yhteisön, jossa he eivät ole omituisia, erilaisia tai ulkopuolisia. Saman taustan omaavat, samojen ongelmien kanssa painineet ja saman rankan prosessin läpi käyneet tietävät tarkalleen, mitä kompastuskiviä matkalla voi tulla vastaan, minkälaisella tuella niistä selvittää ja millä keinoilla yhteiseen päämäärään pyritään. Rikoksettomuuteen, päihteettömyyteen, yhteiskuntaan. Ilman KRIS Oulu ry:n yhteisöä, haastateltavamme uskoo, ettei olisi päässyt entisestä elämänpiiristään irti, vaan olisi ennen pitkää luisunut takaisin vanhoihin kuvioihin.



VST- hanke on lainrikkoja- ja päihdetaustaiselle asiakkaalle tarkoin harkittu selviytymispakkaus. Se tarjoaa asiakkaidensa käyttöön koulutettujen sosiaalialan ammattilaisten osaamisen lisäksi vertaistuen, jolloin työ perustuu ammattimaisuuden lisäksi myös kokemusasiantuntijuuteen. Osaamista ei tuoda hankkeeseen jostain ”ulkoa”, vaan se on rakentunut järjestön sisällä koetuista ja toimiviksi havaituista elementeistä. Tukea tarjotaan sinne missä sitä tarvitaan, ei sinne missä sitä oletetaan tarvittavan. Haastateltavamme kuvasi vertaistuen merkityksen vastavuoroiseksi. Vertaisten parissa hän koki, että muut puhuivat samaa kieltä, ja ettei kaikkea tarvinnut selittää eikä asioita kaunistella. Toisaalta vertaistukea antaessaan haastateltavamme tunsi itsensä tarpeelliseksi, ja kertoi, että tietoisuus siitä, että voi auttaa toista, tuo hyvää mieltä ja kohentaa minä-kuvaa. Erilaisissa tukitoimissa, esim. ruuan jakelussa tai asiointiavussa toimiessaan, haastateltava toi esille osallistumisen ja osallisuuden merkitystä. Vertaistuki osoittautui tehokkaaksi sekä annettuna että saatuna. Tarkastelemamme teoria-aineiston mukaan vertaistuki voi vahvistaa voimaantumista ja identiteettiä, sekä auttaa uuden identiteetin rakentamisessa. Yhteiskuntatieteellisesti katsoen vertaistuki liitetään sosiaalisen pääoman sanastoon. Sosiaalinen pääoma on osallistumista erilaisin yhteisiin toimintoihin ja hankkeisiin. Ryhmässä tai yhteisössä toimiessaan ja luottamusta ja tukea saadessaan yksilön sosiaalinen pääoma kasvaa, ja tämä kasvu lisää yksilön hyvinvointia.

VST- hankkeesta puhuttaessa harhaan johtavaa on se, että yleensä ymmärretään hankkeen alkavan ja päättyvän jollain aikavälillä. Näin on toki osittain VST- hankkeenkin kohdalla. Vaikka hanke sinällään on päättynyt Oulussa jo joulukuussa 2015, eivät siihen kuuluneet työtavat ja palveluohjausjärjestelmä ole kadonneet minnekään. Hankkeessa käytössä olleet menetelmät ovat KRISin jokapäiväisiä työkaluja jatkossakin. Hanke päättyi, mutta työ jatkuu.

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli ”Mitä ongelmia haastateltava kohtasi ja millaista tukea ja apua integroitumiseen haastateltava on saanut hankkeeseen osallistuessaan?”. Haastateltavamme nostaa päällimmäiseksi esiin päihdeettömyyden. Ymmärrettävästi päihderiippuvuus onkin suurin selätettävistä ongelmista, koska se on edellytys sille, että mahdollisuus muidenkin ongelmien korjaamiseen on olemassa. Päihdeettömyys on myös yksi KRISin neljästä peruseriaatteesta. Päihdeettömyyteen sitoutuu jokainen KRISin toiminnassa mukana oleva. Haastateltavallamme on pitkä, lähes kaksikymmentä vuotta kestänyt päihdehistoria taustallaan. Tänä aikana hän on ollut vankilassa neljä kertaa. Päihdeettömänä hän on ollut muutamia jaksoja vankeusaikanaan. Vapauduttuaan viimeisimmältä tuomiolta haastateltava sai päihdeklinalle hanketyöntekijän tuekseen. Alkoi kuntoutumisprosessi, jossa tuki on koko ajan ollut saatavilla. Tuki ja tietoisuus sen olemassaolosta on matkalla ollut tarpeen.

Haastateltava kertoo myös laitostumisesta, siitä, kuinka sitä on lähes mahdotonta välttää. Kun kaikki on vankilan taholta valmiiksi suunniteltua ja aikataulutettua, ei omista asioistaan juuri tarvitse huolehtia. Samanlaiset päivät, viikot, kuukaudet ja vuodet seuraavat toistaan. ”Muutama viikko menee totutella, sitten aika vain kuluu”. Ihminen irtaantuu normaalielämästä ja asettuu vankilaelämään, päiviä kulutellen ja vapautumista odotellen. Tämä korostuu eritoten silloin, kun vanki jää ilman työtoimintaa. Kaikille halukkaille työtehtäviä ei ole tarjolla.

Vapautumisen jälkeen valmiita aikatauluja ei enää ole, ja vapautuja on kasvokkain sen tosiasian kanssa, että vastuu omasta elämästä on itsellä. Kun elämänhallinta on kateissa, voi asioiden hoitaminen, virastoissa asioiminen ja tarpeellisten hankintojen suorittaminen olla äärimmäisen hankalia, jopa mahdottomia suorittaa. Jos kyky ja motivaatio asioiden hoitamiseen puuttuu, eikä henkilö osaa hakea ongelmiinsa apua, on olemassa uhka, että jää yksin ongelmien, ja pikkuhiljaa, yksilön nykytilanteesta riippuen, syrjäytyminen joko alkaa, jatkuu tai syvenee. Haastateltavalla on ollut asioinnissa tukihenkilö mukanaan, jolloin kynnyksen palvelujen hankintaan madaltuu oleellisesti. Hän on myös saanut opastusta siitä, miltä taholta eri palveluja haetaan, mihin hän on oikeutettu, mihin velvoitettu ja miten asiat eri palveluprosesseissa etenevät. Haastateltavamme arvostaa hankkeessa saamaansa ammatillista tukea, joka on helpottanut asioiden hoitoa oleellisesti. Myös ”tulkkausapua”, usein hankalasti ymmärrettävän virastokielen selkokielistä tulkintaa on hanketyöntekijältä ollut saatavissa. Tietokoneen käyttäminen, verkossa asioiminen, pankkitili ja verkkopankkitunnukset ovat ”kaikille” itsestään selvyiksi, paitsi vapautuvalle vangille. Nykyinen vankisukupolvi toki osaa ja hallitsee tietotekniikan ja sen mukanaan tuomat mahdollisuudet, mutta vankiloista vapautuu edelleen sellaisia henkilöitä, joille atk- ja ”virtuaalimaailma” ovat vieraita. Siksi esimerkiksi KRISin tarjoamat atk- kurssit ovat tärkeitä vapautuneelle, joka yrittää kiinnittyä siihen yhteiskuntaan, joka koko ajan enenevässä määrin siirtää palvelujaan verkkoon. Haastateltavamme on opastettuna harjoitellut tunnistautumista verkkopankkitunnuksilla, kirjautumista eri järjestelmiin ja täyttämään lomakkeita ja hakemuksia verkossa. Nyt se jo sujuu, alussa ei.

Kuuden kuukauden työkokeilun, ja sen jälkeen alkaneen kuntouttavan työtoiminnan avulla pyrkimyksenä oli kehittää asiakkaan valmiuksia siirtyä tulevaisuudessa avoimille työmarkkinoille. Teoriaosuudessa, jossa tarkasteltiin vankien työkykyä ja koulutustaustaa, esitetyllä tutkimusaineistolla on osoitettu, että vankien työkuunto on huomattavan alhainen johtuen mm. päihdeongelmista, fyysisistä ja psyykkisistä ongelmista ja siitä, että koulutus puuttuu kokonaan tai sitä on hyvin vähän. Haastateltavamme kertoi päihdeongelmastaan, kesken jääneistä ammattiopinnoistaan ja siitä, että joutuu käyttämään lääkärin määräämiä kipu- ja mielialalääkkeitä. Sellaisissa tapauksissa, joissa henkilöllä on suuria vaikeuksia työllistyä, hyväksi välietapiksi on osoittautunut ns. välityömarkkinat. Haastateltavamme koki kuntouttavan

työtoiminnan itselleen sopivaksi ja mielekkääksi tavaksi totutella työelämään. Työtoiminta on pitänyt sisällään mm. ruoka-avun jakamista, erilaisia kunnostus- ja korjaustöitä, kiinteistöhuoltotöitä sekä järjestö- ja toimistotöitä. Puuttuva koulutus tuo haastetta työmarkkinoille suuntaamisessa. Tulevaisuudessa siintääkin varsin arkinen toive: ”Jos sais sen oppisopimuspaikan ja pääsis joskus oikein töihin...”Kun henkilö on ollut kauan pois ns. normiyhteiskunnasta, integroitumispyrkimyksen on tapahduttava pienin askelin. Ennen yhteiskuntaan integroitumista on tärkeää integroitua johonkin yhteisöön, olla osana jossakin, kuulua johonkin. Haastateltava toteaaakin, että on hyvä että on paikka minne aamulla mennä ja ryhtyä tekemään jotakin.

Toinen tutkimuskysymyksemme oli ” Miten hanke on auttanut haastateltavaa elämänhallinnassa ja arjen haasteista selviytymisessä?”. Ei liene yllättävää, että tuki päihitteettömyyteen nousee tämänkin kysymyksen vastaukseksi. On selvää, että jos huumeet ovat olleet osa jokapäiväistä elämää, ne myös vaikuttavat elämän kaikkiin osa-alueisiin. Entisestä elämänpiiiristä on erkaannuttava. Arki ilman päihitteitä vaatii tahdonvoiman lisäksi ulkopuolista tukea ja hyvää suunnittelua. Haastateltava kertoo, että hankkeen myötä elämään tuli rytmi ja aikataulut. Niistä kiinnipitäminen ja sovittujen tehtävien suorittaminen olivat ensiaskeleita elämänhallinnan opettelussa. Pienetkin tehtävät ja velvollisuudet aikaan saavat tunteen kiinnittymisestä ja osallisuudesta: On tehtäviä, jotka juuri minun pitää hoitaa varmistaakseni osaltani, että toiminta jatkuu sovitulla tavalla. Arjen taitoja harjoiteltaessa aloitettiin aivan perusasioista, ruuan valmistamisesta, pyykinpesusta, vaatehuollosta ja siivouksesta. Asioista, jotka arkeen kuuluu ja joista arki muodostuu. Hankkeessa olijat laittoivat päivittäin kukin vuorollaan tavallista kotiruokaa ja ruokailivat yhdessä. Keittiön siistimisestä huolehti kulloinkin vuorossa oleva keittiövuorolainen. Ruuanlaittoon ja tarvikkeiden valintaan oli saatavissa apua. Yhteisruokailu lisäsi arjentaitojen ohella myös sosiaalisia taitoja ja vahvisti yhteisöllisyyttä. Sen lisäksi, että toimitiloissa ruokailtiin yhdessä, asiakkailta oli mahdollisuus saada ruokaa myös kotiin. Haastateltavamme arvosti tämän konkreettisen avun korkealle. Säännöllisen ruokailun ja terveellisen ruuan ansiosta haastateltavan fyysinen kunto kohosi, paino nousi terveellisiin lukemiin, ja yleinen jaksaminen ja vireys paranivat oleellisesti.

Kun taloudellinen tilanne on heikko, aineellinen apu tulee todella tarpeeseen. Ruokatarvikkeiden lisäksi asiakkailta oli mahdollisuus saada mukaansa lahjoituksena vastaanotettuja vaatteita, astioita, kodintekstiilejä ja kodinkoneita. Teoriaosuudessa käsitelimme köyhyyttä ja huono-osaisuutta. Määritelmän mukaan huono-osaisuus on äärimmäistä köyhyyttä, ja köyhyys taas on sitä, ettei yksilö kykene tuloillaan hankkimaan itselleen välttämättömiä tarpeita, kuten ruokaa, vaatteita, psyykkistä ja fyysistä turvaa. Hankkeeseen osallistuessaan henkilö saa apua näihin perustarpeisiin, vaikka suoranaista taloudellista apua hanke ei tarjoa.

Hankkeen psyykkisiä merkityksiä arvioitaessa jo aiemmin mainittu vertaistuki sekä saatuna että annettuna toimii voimaannuttavana. Vertaistuki toimii siis selkeästi vastavuoroisesti. Vertaistuki vaikuttaa itsearvostuksen nousuun ja sosiaalisen pääoman lisääntymiseen, ja sitä kautta kasvattaa kokonaishyvintä huomattavasti. Psyykkistä vaikuttavuutta lisää yhteisöllisyyden ohella myös jatkuvuus. Sekä asiakkaan että hanketyöntekijän sitoutuminen hankkeeseen ja toiminnan riittävän pitkä jatkumo ovat luottamuksellisen suhteen rakentamisen edellytyksiä. Luottamus puolestaan on edellytys sille, että asiakas pystyy ja uskaltaa avoimesti kertoa mieltä painavista, hankalistakin asioista työntekijälle, ja näin ongelmia päästään ratkomaan ja psyykkistä kuormaa keventämään.

Psyykkisen, fyysisen ja aineellisen tuen raja on osin hyvin häilyvä, samoin hankkeen vaikutukset toisaalta yksilön arkeen, toisaalta yksilön kiinnittymiseen ympäröivään yhteiskuntaan. Vaikutuksia on vaikea kategorioida tarkasti kuuluvaksi vain johonkin osa-alueeseen, eikä se liene tässä tutkimuksessa tarpeellistakaan. Kaikki vaikuttaa kaikkeen, ja päämääränä on kokonaisvaltaisen tuen tarjoaminen siten, että henkilö saa elämänsä kuntoon ja voi elää tasapainoista, ihmisarvoista elämää.

Sosionomin (AMK) silmin VST- hanketta ja sen merkityksiä tarkasteltaessa on helppo uskoa, että kyseessä on tehokas ja täsmällisesti kohdennettu tukipaketti. Haastattelua tehdessämme kuitenkin näimme, että pyrkimyksissä integroida päihde- ja rikostaustaisia henkilöitä on edelleen kohtia, jotka ansaitisivat herättää keskustelua. Kaikkien, mutta etenkin sosiaalialan ammattilaisten, tulisi muistaa ja huomioida, että henkilöllä, joka tällaiseen hankkeeseen mukaan lähtee, on jo oltava vahva oma motivaatio muutokseen. Mutta kantaako motivaatio, jos ympäristö, johon integroitumisen olisi tarkoitus tapahtua, torjuu mukaan pyrkijän, sylkee kasvoille ja kääntää selän? Jääkö silloin muuta mahdollisuutta kuin palata sinne mistä on tullutkin, omiensa pariin. Leimautumista käsittelevässä teoriaosuudessa useampi tutkija osoitti, että leimautumisella voi olla kauaskantoisia vaikutuksia leimatun elämään. Se voi ylläpitää ja edistää uusintarikollisuutta, ja estää yksilön normaaliin elämäntapaan asettumista. Pahimmillaan se voi johtaa syrjäytymiseen. Haastateltavamme kertoi tarinassaan, että poliisit pysäyttelevät ”vanhasta muistista”, ja virastoissa asioidessa palvelua saa ”pärstäkertoimen mukaan”, koska pienellä paikkakunnalla yhteisön muisti on pitkä, ja vankilassa istunut tunnetaan ja muistetaan. Asenteellisuus ja ennakkoluuloinen ja stereotyyppioihin perustuva kohtelu ei saisi kohdata asiakasta yhdenkään sosiaalialalla toimivan taholta. Menneisyys on kyykyttänyt tätä kohderyhmää jo tarpeeksi, ammattilaisen ei siihen tarvitse enää ryhtyä.

Varhaisesta puuttumisesta puhutaan paljon ja kaikkialla. Tässäkin VST- mallissa KRIS toteuttaa varhaisesta puuttumisesta tarjotessaan mahdollisuutta ns. ”portilta haku”- tukeen. Tukitoimet ovat tällöin käyn-

nissä heti vapautumisen hetkellä. Voisiko kuitenkin ajatella tai haaveilla mallista, jossa yhteiskunta pitäisi huolen omistaan, riippumatta siitä osaavatko tai jaksavatko nämä aloitteellisesti ottaa yhteyttä mihinkään auttavaan tahoon. Vaikka vankeuslaki määrää, että kaikille vangeille tehdään vapauttamissuunnitelma hyvissä ajoin, ja siinä selvitetään vapautumiseen liittyviä ongelmakohtia jo ennakkoon, ei järjestelmä kuitenkaan ole aukoton. Edelleen löytyy niitä, jotka muovipussi kourassa seisovat vapaina vankeilan portin ulkopuolella, ilman mitään selvää mielikuvaa siitä, missä vapaudestaan voisi nauttia, mihin tukikohtansa perustaa. Jokainen muovipussimies on liikaa.

Vaikka tähän opinnäytetyöhön ja sen perustana olevaan haastatteluun liittyy paljon synkkää, ankeaa ja ahdistavaa, mahtuu sinne hyvääkin. Haastateltavamme usko tulevaisuuteen, ja toivo paremmasta on ehdottomasti haastattelun parasta antia. Toivo siitä, että vielä pääsee työelämään mukaan, tekemään ja osallistumaan, on osoitus siitä, että tehty työ ”elämäneheytysprojektissa” on jo tuottanut tulosta, vaikka projekti vielä kesken onkin. Toivo on valtava voimavara. Sen avulla voi edetä pienin askelin, välietapilta toiselle, kohti päämäärää: tavallista, arkista mutta kuitenkin parempaa elämää.

Tämän opinnäytetyön kehykseen sopi vain pieni osa siitä arvokkaasta työstä, mitä KRIS Oulu ry. ja KRISit kautta maan tekevät asiakkaidensa hyväksi, KRIS- Suomen keskusliitto ry:stä puhumattakaan. Tähän mahtui myös hyvin pieni osa siitä kaikesta mielenkiintoisesta, mitä olisi tehnyt mieli ottaa mukaan. Olisi voinut laajentaa aihetta sinne, tänne. Rajat oli kuitenkin vedettävä.

Tämä opinnäytetyö on osaltaan lisännyt tietämystämme työskentelystä rikos- ja päihdetaustaisten henkilöiden kanssa. Se on tehnyt näkyväksi niitä ongelmia, joiden kanssa elämäänsä uusiksi opetteleva vankeilasta vapautunut joutuu silmäyksin. Samoin se on tuonut tietoisuuteemme sen, kuinka asenteellista kohtelua rikos- ja päihdetaustainen asiakas voi kohdata paitsi viranomaisten, jopa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten taholta. Opinnäytetyömme toimii muistuttajana siinä, kuinka aina tulisi ihminen kohdata ihmisenä, ei tekojensa ja taustojensa perusteella leimattuna.

Opinnäytetyömme perustuu haastatteluun, josta johdimme työhömmä teoreettisen viitekehyksen. Haastattelu sinällään oli opettavainen kokemus. Haastattelu toteutettiin siten, että haastateltava toimii kuin kertoja oman elämänsä tarinassa. Aihealueet olivat mahdollisimman laajat, jotta kertoja voi itse päättää mitä haluaa aiheeseen sisällyttää. Vaikka haastateltava oli haastattelijalle entuudestaan tuttu, tilanteeseen antaa erityisvivahteen se, että kyseessä ei ole normaali keskustelu, vaikka se keskustelun periaatteella etenikin. Tietoisuus siitä, että tästä nimenomaisesta keskustelusta jää ”mustaa valkoiselle”, muistiin kir-

jattua tietoa jaettavaksi muillekin kuin keskusteluun osallistuville, tuo tilanteeseen omanlaisensa tunnelman. Se vaatii myös haastattelijalta erityistä herkkyyttä aistia, kuulla ja tulkita ilmeitä, eleitä ja äänenpainoja. Riittävän tilan antaminen haastateltavalle oli tärkeää. Pääroolissa on kertoja, haastateltavalla on kuulijan osa. Koska haastatteliija oli tilanteessa yksin, oli muistiinmerkitsemisen jälkeen erittäin tärkeää, että tilanteesta poissa ollut opinnäytetyöntekijä esitti haastatelleelle kysymyksiä ja omia tulkintojaan aiheesta. Dialogin käyminen asiasta antoi haastattelijalle syvyyttä kirjaamiseen, ja vaati asian prosessointia enemmän kuin jos toisen tekijän rooli haastattelun kirjaamisessa olisi ollut täysin passiivinen.

Opinnäytetyö kokonaisuutenaan on ollut pitkä projekti, vaikka se kirjoitettiinkin kokoon lyhyessä aikataulussa. Kaikkinensa sitä on työstetty yli puolitoista vuotta. Asian ympärillä on käyty lukuisia keskusteluja, mietitty lähestymistapoja, ja jouduttu hetken aikaa jopa miettimään aiheesta luopumista ja uuden etsimistä. Onneksi siihen ei tarvinnut mennä, koska työlle on tilaajalla todellinen tarve, ja tekijöillä intohimo aiheeseen. Jälkeenpäin ajatellen oppimista ja ymmärrystä aiheeseen on tullut keskustelujen, lähteaineiston kahlaamisen, erinäisten dokumenttien katselun ja taas kerran keskustelujen ansiosta paljon laajemmin ja syvemmin kuin mitä opinnäytetyössämme pystymme esittämään. Osaamisemme työskentelyyn ihmisten, ei vain rikos- ja päihdetaustaisten ihmisten, kanssa on kasvanut ja saanut syvyyttä projektin myötä, ohessa ja aikana.

Itse projekti opetti sen, että meidän olisi ollut syytä keskittyä aikataulutukseen, niiltä osin kuin se oli meidän vaikutettavissa, paljon nyt tehtyä tarkemmin. Paremmilla aikatauluilla olisimme voineet hyödyntää opinnäytetyön ohjaavan opettajan ohjausta huomattavasti enemmän kuin nyt. Samoin olisi pitänyt huomioida muuttuvien tekijöiden mahdollisuus, ja miettiä tarkemmin oliko yksi haastateltava tarpeeksi, vai olisiko useampi, jos heitä olisi ollut käytettävissä, tuonut työlle lisäarvoa. Haastattelusta saimme kuitenkin kertojan kokemuksia niin paljon, että hyvillä mielin uskomme, että tämä opinnäytetyö täyttää ne odotukset ja tavoitteet joita sille oli asetettu. Yhteisesti toteamme, että olemme lopputulokseen tyytyväisiä.

Tämä opinnäytetyö valmistui, tosin aikataulustaan myöhässä, lopulliseen muotoonsa suhteellisen nopeasti. Lopputulosta on kuitenkin edeltänyt tekijöiden kymmenien, jos ei satojen, tuntien ja kilometrien mittaiset keskustelut aiheen ympärillä. Pitkät opiskelumatkat on usein hyödynnetty opinnäytetyötä työstäen. Muutama kiistakin on tainnut matkalle mahtua.

Kiitos hyvästä yhteistyöstä ja tutkimusmateriaalin toimittamisesta käyttöömmme KRIS Oulu ry, Jaana Juntunen, Anna Juntunen ja haastateltavamme. Kiitos ohjaava opettaja Harriet Tervonen.

## LÄHTEET

Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä. PS-kustannus.

Alasuutari, P. 1994. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere. Vastapaino.

Ala-Nikkola, M. & Sipilä, J. 1996. Yksilökohtainen palveluohjaus (case management) – uusi ratkaisu palvelujen yhteensovittamisen ikuisiin ongelmiin. Teoksessa Anna Metteri (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki. Edita

Erkkilä, R. 2008. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa: Perttula, Juha, Latomaa, Timo (toim.), Kokemuksen tutkimus. Merkitys, Tulkinta, Ymmärtäminen. Rovaniemi. Lapin yliopistokustannus.

Granfelt, R. 2010. Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa? Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä. Teoksessa T. Laine, S. Hyväri, P. Vuokila-Okkonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Riika. Tammi.

Granfelt, R. 2006. Paha olla- Vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä? Teoksessa T. Helne & M. Laatu (toim.) Vääräkirja. Vammala. Kelan tutkimusosasto.

Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö.

Granfelt, R. 1992. Asuntolan naisen elämää. Sosiaalipolitiikan lisensiaattityö. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 1992: 1. Helsinki. Helsingin yliopisto.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Oy Yliopistokustannus.

Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi.

Hypen, K. 2004. Vankilasta vuosina 1993-2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004 Www- dokumentti. Saatavissa: [http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/n39KxWVtv/1-2004\\_Vankeusrang.uusiminen.pdf](http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/n39KxWVtv/1-2004_Vankeusrang.uusiminen.pdf). Luettu 21.11.2017.

Hyväri, S. 2009. Vertaisryhmät syrjäytymisen näyttämöinä. Ryhmätyö-lehti 4/2009.

Hänninen, K. 2007. Palveluohjaus- Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. Stakesin julkaisuja. Helsinki. Valopaino oy

Jantunen, E. 2010. Vertaistuki masentuneiden osallisuuden vahvistajana. Teoksessa Laine, T., Hyväri, S. & Vuokila-Oikonen, P. (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki. Tammi.

Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. 2002 Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.

- Järvelä, S. 2002. Lainrikkajien kuntoutuksesta vapaudessa. Teoksessa Salminen, M. & Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Helsinki. Tietosanoma oy.
- Kivivuori, J. 2008. Rikollisuuden syyt. Helsinki. Nemo.
- Kivivuori J. & Linderborg H., 2009. Lyhytaikaisvanki. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248, Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009. Helsinki
- Knuuti, U. 2007. Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2007. Helsinki. Yliopistopaino.
- KRIS ry. 2016. Www-dokumentti. Luettu 12.02.2016. <http://www.kris.fi/kris-suomen-keskusliitto>
- KRIS Oulu ry. KRIS Oulu ry:n esittely. Www- dokumentti. Saatavissa: <https://kris.fi/kris-oulu-ry/>. Luettu 24.11.2017
- KRIS ry. 2017a. KRIS:n historia. Www- dokumentti. Saatavissa: <https://kris.fi/historia/>. Luettu 24.11.2017
- KRIS ry. 2017b. Mikä KRIS on?. Www- dokumentti. Saatavissa: <https://kris.fi/sample-page/>. Luettu 24.11.2017
- Kuula, Arja. 2011. Tutkimusetiikka. Toinen uudistettu painos. Tampere. Bookwell Oy.
- Kärkkäinen, J. 2011. Vankien terveystilanne. Www- dokumentti. Saatavissa: [http://www.porttivapautteen.fi/tietoa/tietopankki/2467/vankien\\_terveystilanne](http://www.porttivapautteen.fi/tietoa/tietopankki/2467/vankien_terveystilanne). Luettu 15.11.2017.
- Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologiasarja 4. Helsinki. International Methelp Ky.
- Mikkonen, I. 2011. Vertaistuki osana sosiaalista vahvistamista. Teoksessa Lundbom, P. & Herranen, J. (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Sarja C. Oppimateriaaleja 26. Helsinki. Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Moberg, S. 2001. Integraation ja inklusiivisen kasvatuksen ideologia ja kehittyminen. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. 11. painos. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto.
- Moberg, Sakari & Savolainen, Hannu 2009. Yhteistä koulua kohti. Teoksessa Sakari Moberg, Jarkko Hautamäki, Joel Kivirauma, Ulla Lahtinen, Hannu Savolainen ja Simo Vehmas (toim.). Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki. WSOYpro Oy.
- Niemelä, J. 2002. Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautuminen. Teoksessa Ruuskanen, P. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylällä. PS-kustannus.
- Noppiari, E. 2006. Leiman antajat ja kantajat. Ajatuksia leimasta ja leimaamisesta asiakaslähtöisessä ja terveyttä edistävässä perhetyössä. Teoksessa J. Helminen (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. PS- Kustannus. Juva.



- Laine, M. 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Salminen, M. & Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Helsinki. Tietosanoma Oy.
- Laine M., 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia,2., uudistettu laitos, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, Acta poenologia1/2014, Helsinki.
- Laitinen, A. & Aromaa, K. 2005. Rikollisuus ja Kriminologia. Helsinki. Vastapaino.
- Liikka, M. 2003. Tarinallinen lähestymistapa yksilön ja yhteisön suhteen tutkimiseen - Yksilöiden identiteetti- ja rooliprojekteja organisaation kollektiiviseen narratiiviseen identiteettiin. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos. Www-dokumentti. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8920/G0000147.pdf?sequence=1>. Luettu 2.12.2017.
- Lintonen, T. & Joukamaa, M. 2013. Suomalaisen vankien sairastavuus ja terveyspalveluiden käyttö. Teoksessa M. Niemelä & J. Saari (toim.). Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki. Kelan tutkimusosasto.
- Portti vapauteen. 2016. Www-dokumentti. Saatavissa: [http://www.porttivapauteen.fi/vapautuvat/paihteettomat\\_olohuoneet/kris-etela-suomen\\_toimintakeskus](http://www.porttivapauteen.fi/vapautuvat/paihteettomat_olohuoneet/kris-etela-suomen_toimintakeskus). Luettu 12.02.2016
- Rikosseuraamuslaitos. 2017a. Rikosseuraamuslaitoksen arvot. Www- dokumentti. Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>. Luettu 15.11.2017.
- Rikosseuraamuslaitos. 2017b. Vangeilla runsaasti ruumiillisia sairauksia ja mielenterveyden häiriöitä. 2010. Www- dokumentti. Saatavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetja-uutiset/2010/06/vangeillarunsaastiruumiillisiaisairauksiajamielenterveydenhairioita.html>. Luettu 15.11.2017.
- Raijas, A. 2011. Arjen hyvinvointi. Teoksessa J. Saari (toim.) Hyvinvointi- Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki. Gaudeamus.
- Rantala, K. 2006. Syrjäytyneille turvaa vai tuomioita? Vaietut vankilakierteet ja vastuun jakautuminen. Teoksessa K. Rantala & P. Sulkunen (toim.) Projektityhteiskunnan käänköpuolia. Gaudeamus. Helsinki.
- Saari J. 2015. Huono-osaisten – Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Tallinna. HYY Yhtymä.
- Suomen palveluohjausyhdistys ry. 2017. Www-dokumentti. Saatavissa: <https://www.palveluohjaus.fi/mita-palveluohjaus-on/mihin-palveluohjausta-tarvitaan/>. Luettu 1.11.2017
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (THL). 2017. Perusturvan riittävyys ja köyhyys. THL:n julkaisuja. Www- dokumentti. Saatavissa: [http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131346/URN\\_ISBN\\_978-952-302-743-5.pdf](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131346/URN_ISBN_978-952-302-743-5.pdf). Luettu 20.11.2017
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.
- Vilkka, H. 2005, Tutki ja kehitä. Helsinki. Tammi.
- Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki. Tammi.

VST-Opas. 2017. Juntunen, J. Valmiuksia siirtyä työelämään- opas. Kris Ry. Oulu. Www-dokumentti. Saatavissa: <https://kris.fi/wp-content/uploads/2017/08/VSTOPAS2017.pdf>. Luettu 12.11.2017.

Vuokila-Oikkonen, P., Jauhonen, S. & Nikkanen M. 2001. Kertomukset hoitotieteellisen tiedon tuottamisessa: narratiivinen lähestymistapa. Teoksessa: Janhonen, Sirpa, Nikkanen, Merja (toim.), Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Juva. WSOY

Y-Säätiö. 2017a. Asunto ensin- hankkeen toimenpideohjelma. Www- dokumentti. Saatavissa: <http://asuntoensin.fi/ohjelma/asunnottomuuden-ennaltaehkaisyn-toimenpideohjelma-2016-2019/>. Luettu 23.11.2017.

Y-Säätiö. 2017b. Asunto ensin- hankkeen ohjausryhmän muistio. Www- dokumentti. Saatavissa: [http://historia.asuntoensin.fi/files/4455/Paavo\\_2\\_laajan\\_ohjausryhman\\_muistio\\_300115.pdf](http://historia.asuntoensin.fi/files/4455/Paavo_2_laajan_ohjausryhman_muistio_300115.pdf). Luettu 23.11.2017. Luettu 23.11.2017.

